

Բ Ի Ի Ր Ա Կ Ն

ԳԻՏԱԿԱՆ, ԳԱՂԱՅՈՒՄԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Ժ. ՏԱՐԻ

200

09-AUS00 13/1 1892

1. Բիրակն առ այժմ ամիսը անգամ մը կը հրատարակուի : — 2. Տարեկան գինն է մոտեն յետոյ համար 4 $\frac{1}{2}$ Մէնիսիյէ, քրթատութեան ծախքը մեր վրայ ըլլալով : — 3. Զեռէ կը ծախուի 100 փառայ : — 4. Բաժանորդ գրուի ուղղուէր ղիկելու են կամ իրենց հասցէն ղրկելու են առ խմբագիրն Գրասնն եւ Տպագրատուն Գ. Պաղասաեան, Կ. Պոլիս Սուլթան Համամ փողոց քիւ 14, կամ ի Պաշայըր Հանուղ : — 5. Բիրակին վերաբերեալ ամենայն գրութիւնք եւ բաժանորդական վճարմանք պէտք է ուղղուի առ խմբագիրն : — 6. Անվճար համակ կամ ո եւ գրութիւն չընկու հաւրի : — 7. Տասն օրինակի համար բաժանորդ գտնուիլն մէկ օրինակ արի կը տրուի :

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

— Զճմարիտ հետազոտութիւն: — Գիտութիւն եւ նախախնամութիւն: — Մարդկային բնական հսկումներ: — Սրտական զինւոյ: — Ծագումն եւ բննացք եւն: — Բարոյական դիւցազնութիւն: — Ուղեւորութիւն յԱստազար: — Պարսքն վնասուած: — Սկզբունք զարհուծեան Աւետ. Եկեղեցւոյ: — Անկանջք եւ աչիւր: — Գերեզման: — Երզ մանկանց: — Վէպ հետաքրքրական: — Յօդեր: — Բուրեղ Գոյէծ: — Ումպիւրջ Աւելեան Որբանոցին: — Մահ Արծ. Պատ. Մ. Շմաւոնեանի: — Քաղաքական:

ՃՇՄԱՐԻՏ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆ

կան շատեր որոյ համար ճշմարտութիւնն կեանքին ամենակարեւոր բանն է, եւ որք կը փնտռեն իսկ զայն բոլորանուէր սրաիւ, եւ աշխարհիս տրամութիւններն, բեռինք եւ գիւտարութիւնք գիւրատար պիտի լինին յոյժ իրենց համար եթէ միայն կարող լինին գտնել զայն: Սակայն այսպիսեայ իսկ, Աստուծոյ այս ընտրեալներուն, կուգան տարակոյսի եւ մթութեան ժամեր, զի իրենց շատ հարցումներն, ինքիրներն անյոյժ եւ

անպատասխանի կը մնան, իրենց խորհուրդներէն չստանն կերթան կը վախճանին սամպոյ եւ մառախուղի մէջ: Աշխարհ պէտք ունի այսպիսի անկեղծ հեռազօտողներու, որք իրենց բոլոր շխթութեանց մէջ կը պահեն բարձր եւ անյեղլի նպատակ մը: Այս պիտի անկեղծ վտախքոյք ճշմարտութեան՝ ընկերութեան կրօնական կեանքին նոր եւ բարձրագոյն միլում մը պիտի տան եթէ իրենք իրենց տարակոյսներէն եւ մթութենէն ազատին: Այսպիսիք պէտք է որ գիտնան թէ իրենց մարդկային հեռազօտութիւններովն չեն կարող լիութի հասկնալ ամէն ինչ որ կը վերաբերի անհուն Աստուծոյ մը, եւ թէ անկարելի է որ անսահման աիեղերքի մը ամպերն եւ մառախուղն վարձաւի մարդկային խնայականութեան ազօտ լոյսն անոր վրայ ձգուելով:

Կեսանքին բուն լախճանն է կապմեւ
բարձրագոյն բնաւորութիւն մը, լծե-
պէտ կեսանքը լի է ճշմարտութեան

յայտնութեամբ. բնութիւն, պատմութիւն եւ Աստուածաշունչ մէջ մի կանթեղներ են զոր անհուն սիրոյ ձեռքը դրած է մթութեան մէջ. բայց նոքա կանթեղներ են լուսաւորելու այն ուղին որ զմարդ կը տանի յերկինս ի վեր, ոչ թէ արեւներ լուսաւորելու իր մտայ առջեւ այն ամբողջ տիեզերքը ընդ որ կանցնի Աստուած իր անհուն ձեռնարկներուն մէջ չկանգնիր որպէս զի մարդիկ ուսումնասիրեն իր ծրագիրներն եւ սովորին իր կերպերուն գաղանիքներն:

Քրիստոս ոչ մէկ իրողութիւն յայտնեց մարդկային հետաքրքրութիւնը յագեցնելու համար. նոքա որ իրեն եկան նշան փնտռելու համար, առանց պատասխանի ետ դարձան: Իր գործն էր սրտի եւ կեանքի պէտքերուն հետ, որք այնքան բազմաթիւ եւ այնքան ստպողական էին որ անցելոյն մէջ պատահածներն եւ ազագայի մէջ պատահելիքներն այնքան կարեւոր չէին այն պահուն: Ճակատամարտի դաշտի վրայ եղող բանակ մը ոչ մէկ յաղթութիւն կրնայ չահիլ՝ եթէ զինուորը իրենց կարգերն թողլով ուսումնասիրեն պատերազմի պատմութիւնը, այն ժաման պարտաւորութիւնը, եւ միակ պարտաւորութիւնն է չարժիլ յառաջ արագաբար եւ զարնել ուժովին: Լիակատար յայտնութիւնը առ ժամայէս կրտստէ, մինչեւ որ պատրաստ լինիմք զայն ընդունելու եւ այդ պատրաստութիւնն ալ բարոյական է յաւէտ քան թէ մտաւորական:

Աշխարհ շատ ծուլաբար կը սովորի թէ մարդկային բնաւորութիւնն է կեանքի գերագոյն գործն, եւ միտքը

իր պատշաճ տեղն է այն ատեն միայն երբ կը գործածուի այդ վախճանին համար: Ուրիշ դարեր աստուածացած են մարմնի ոյժը, եւ անոր ստացումը ըրած են գիրքի եւ զօրութեան խարխալը ընկերութեան մէջ. մեր այս դարն ալ կը պաշտէ միտքը, եւ ամէն ինչ կը բերէ անոր ատեանին առջեւ՝ որպէս թէ աշխարհիս մէջ գերագոյն եւ ծայրագոյն հեղինակութիւնն լինէր այն. ազագայ աւելի իմաստուն դարեր ամէն ինչ պիտի չափեն բարոյական չափերով եւ յըստակաբար պիտի հասկնան թէ բնաւորութիւնն է այն վախճանը զոր մասնանիշ կրնեն մեր բոլոր ազանդներն, ձիրքերն եւ կարողութիւններն: Եթէ աստուածային յայտնութեան նպատակն էր տիեզերաց ամբողջական եւ վերջնական յայտնութիւնն՝ անյաշուրութիւն մ'եղած է այն. իսկ եթէ նորա նպատակն է յայտնել ինչ որ կարեւոր է բնաւորութեան կազմութեան համար, ո՞ր կարող է ցուցնել անոր թերութիւններն: Ո՞չ ազաքէն լիովին յաջողած է այն բարին եւ չարն անլրէպ իրարմէ զանազանելու, մեղութիւնը եւ առաքինութիւնը ճշգիւ իրենց սեղը գնելու եւ արգարութեան գեղեցկութիւնը եւ երանաւէտութիւնը եւ մեզայ սոսկումը եւ թշուառութիւնը ի յայտ բերելու մէջ: Ճշմարտութիւնը հետադադարէն շաղկին վրայ ինչ գծաւորութիւններ ալ կենան՝ երբ նա կը ջանայ հասկնալ իր գոյութեան գաղանիքներն, ուղիղ աղբելու շաւիղը փայլուն պողտայի մը պէս կը կենայ այն մթութեան մէջ: Աստուած ճշմարտութեան կանթեղներ դրած է ճամբուն վրայ, որպէսզի

ոչ մէկ ուղեւոր, թէպէտ լինի ամենէն պարզամիտն, երբեք կորսնցունէ իր ճամբան:

Աստուած իւր բոլոր յայտնութեանց մէջ մեզ հետ կը վարուի, իբր թէ ազայոց հետ՝ ոչ թէ իբր ընկերաց հետ որոյ քննութիւնն կամ քննադատութիւնն հրաւիրէ: Եթէ Հումպոլթ ուղէ կրթել իր փոքրիկ աղայն, անոր առջեւ չդնէր մեծ տիեզերքը, որոյ գաղտնիքներն այնքան ընտանի են իրեն, այլ անոր կը մօտենայ մանկան շուրջը դանուած պարզ իրերուն բացատրութեամբ՝ սպասելով որ անոր իմաստութիւնը ընդարձակելով եւ միտքը զօրանալով վերջապէս յարմար լինի մեծագոյն իրաց: Այն մեծ Ուսուցիչը որ այսքան ժամանակ յառաջ սկսած է առաջնորդել զմարդիկ իմաստութեան շաւղին մէջ, որ ինքզինք տեսանելի բնութեան նշաններով եւ հրաշքներով այն տկարաց որք կարող չէին մերձենալ իրեն հողւով, եւ որ առաւել քան զառաւել պարզութեամբ խօսեցաւ իր մարդարէից բերնով, եւ որ ի լրումն ժամանակաց իր վրայ առաւ մարդոյ կերպարանն եւ եղաւ տեսանելի Բուժիչ, Առաջնորդ եւ ողջակէզ յաշխարհիս եւ որ շարունակ իր խորհուրդներն առաւել քան զառաւել կը պարզէ մարդոց պատմութեան ընթացից մէջ՝ ոչ մէկ ճամարտութեան հետամուտ աշակերտ յետս կը կեցնէ, բայց սխալմունք չընէր ինքն. թերակատար աշակերտներ բարձրագոյն կարգերու չը հանէր: Յաշխարհ ճամարտութիւն մը գիտնալն զայն լոկ մոռք հասկընալն չէ. բայց ապրիլ ըստ այնմ, ընել զայն ճամարտութիւն նոյն իսկ իւր բնութեան

մասն: Չկայ ուրիշ տեսակ ճամարտութեան հետադատութիւն որ արժանի լինի իրօք կոչուիլ հետադատութիւն:

Ունենք շարունակաբար կը խնդրեն առաւել ճամարտութիւն, բայց այսպիսիք սովորած են դեռ այն ամէնը որ կրնայ գիտցուիլ այն իրաց վրայ որք մեզ պարզ կը թուին: Արդէն իրենց գտած բոլոր ճամարտութիւնը ըրած են իրենց բնութեան մասն: Կայ մաքրութեան ճամարտութիւնը, կատարելապէս մաքուր եմք: Կայ անանձնատիրութեան ճամարտութիւնը. մուցած եմք մեք զմեզ: Կայ բացարձակ ուղղութեան ճամարտութիւնը. բոլոր մեր կեանքը անտարած է անոր յստակ լուսոյն մէջ: Կայ սիրոյ խորին, խորին ճամարտութիւնը, կը ներշնչէ՞, կուզէ՞, կը փոխակերպէ՞ սա մեր ներքին խորհուրդներն: Եթէ ոչ, սպասեմք մինչեւ որ սովորեմք այս բաներն եւ այնուհետեւ խնդրեմք Աստուծոյ որ բանայ անտեսանելի տիեզերքը մեր հետաքրքիր աչաց համար:

Ճամարտութեան մեծութիւնը՝ ոչ թէ զօրուոր բազմութիւն մէջ է, այլ զօրութիւնը ուղիղ գործածելուն մէջ: Նա է ամենամեծ մարդ՝ որոյ զօրութիւնն շատ սրտեր կը բարձրացնէ բուն իր սրտին քարշուղութեամբը:

Վեհ. Ս. Համիտ Բ. հրամայած է, որ կեդրոնական բանտին նոր դրանը վրայ սա ոսկեղէն խօսքերը գրուին. «Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ Տեսուն է, եւ ապահովութիւն ի ճամարտութեան»:

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՆԱԽԱԽՆԱՄՈՒԹԻՒՆ

Գ.

(Շարունակութիւնն տես քիւ 190)

Յոյց տալու համար թէ ինչպէս Աստուած անձնական խնամածութիւն ունի իւր թագաւորութեան ամենափոքր իրաց վրայ՝ մէկ օրինակ մ'ալ պիտի բերենք բնական պատմութեանէն: Փոքրիկ, թխադոյն ջրային սարդն է այն զորմէ պիտի խօսիմք: Այս կարգի յօգաւորաց բազմութիւ տեսականերուն նման, որք ամենուրեք կը գտնուին առատաբար, այս փոքրիկ արարածներն ալ ունին չորս զոյգ սրունքներ որոց մէն մին ունի եօթն յօգաւած, և որոց վերջին յօգաւածը զինեալ է երկու ճանկերով որք սանաւրի նման առաջնաւոր են. ունին ութ աչեր, և բազմութիւ մանող գործիներ որոց անհունապէս փոքրիկ ծակերէն կերնէ մածուցիկ հեղուկ մը որում օդը դպածին պէս կը կարծրանայ և կը փոխուի թերեւո՛ւ որք այն աստիճան նուրբ են որ առտանելի չեն մինչեւ որ մէկ ակոյ ժողովուրդով կազման միակ, զօրեղ և առաձգական թել մը: Բայց այս կենդանին ունի նաեւ իրեն յատուկ եղած կահեր և բնազգական մշտնադէպ: Իւր մարմինը ունի թանձր ծածկոյ մը մաշկէն զոր շատ օգտակարապէս ի կիր արկանել սովորած է: Զարմանալի է որ այս կենդանին որ օդ կը շնչէ կը մղուի շինել իւր տուն և մեծցնել իւր ձագերն վրտակներու յատակը, և այն միջոցներն որոցմովնա կարող կը լինի մեզ համար անյայտելի թուած գծաւարութիւններն յայլ թել՝ արդարեւ հիացմամբ կը լնուն զմեզ: Կենդանին կը հիւսէ սուղոյ

զանգակ մը, օդախիտ, բերանը վար, և կը կապէ զայն ամուր մը առուին յատակին: Յետոյ ջրոյն երեսը գալով իւր մազոտ փորը կը պատէ նուրբ ստաշնով, կը պառկի կռնակին վրայ, մինչև որ մազերուն և ստաշնին ծակերուն միջեւ գտնուած միջոցներն օդով լցուին, յետոյ լուրջալով կերթայ առուակին յատակը կապուած զանգակին, ճնշելով անոր մէջ կը խրկէ որոյնային մազերուն մէջ պարունակուած օդը, կրկին ջրոյն երեսը կերնէ, և կը կրկնէ նոյն գործողութիւնը, մինչեւ որ ի սկզբան զանգակին մէջ գտնուած բոլոր ջուրը դուրս կը հանուի, եւ զանգակը բնակելի կըլլայ:

Տարակոյս չկայ թէ բոլոր այս գործողութեանց մէջ սարգը կառաջնորդութիւնն ունի նմանէ որ ասած է իրեն բոլոր պէտք եղածներն: Ոչ մէկ անկէ՞ղ և գառապութեան տէր գիտող կրնայ չափանել զայս, քանզի ենթադրելով թէ սարգը իր մառածմանց հասէն է որ կերթայ՝ ինչ քան է որ որոշել կուտայ անոր որ երթայ իւր բոյնը շինէ ջրոյն ներքեւ, զի չունի այն ձկան թռքերն որ յարմարցնեն զինքը այսպիսի բնակութեան մը, կամ թէ ինչպէս ուսումնասիրեց եւ գտաւ այսպիսի հանճարեղ եղանակ մը այսպիսի ձեռնարկ մը գործադրելի ընելու համար: Այս զանգակին հնարիչը պէտք է գիտցած ըլլար թէ օդը ջուրէն թելթել է, թէ օդը կրնայ մեքենաբար պահուիլ նորը գործունեւեցնելու մէջ, եւ թէ երբ ներմուծուի շրջեալ ընդունարանի մը մէջ՝ ջուրը դուրս կը հանէ փոխանակ անկէ ծծուելու: Այս սարգը այնչափ ուշագիւրդ ուսանող մ'էր բնութեան

որ բնագիտութեան այս օրէնքներն գտաւ, և այնքան տաղանդաւոր հնարագէտ մ'է որ այսպէս ճարտարապէս 'ի կիր արկանէ իր գիտութիւնը, առանց հրահանգութեան եւ առանց փորձառութեան: Պայտանքուն այս ամենէն փափուկը պէտք է մտածութեան առարկայ եղած լինի իր բոլոր մանրամասնութեամբ, և եռսարգը չսկսած մանկ իր առաջին թելը, վասն զի հիւսողը չցուցներ երբեք վարանում եւ ոչ մէկ սխալ կը գործէ: Նաեւս պէտք է մէկ մտքի մը գործը եղած լինի, որովհետեւ իր մասերն այնքան սերտ յարաբերութիւն ունին իրարու հետ՝ որ անոնցմէ միոյն բացակայութիւնն ոչ թէ միայն նսկմացնէ պիտի բոլոր գաղափարը, այլ ամբողջովին պիտի աւրէ զայն: Կամ պէտք է կատարելութիւն լինի, և կամ բացարձակ անյաջողութիւն: Ամենէն առաջին սարգը պիտի ունենար իւր գործոյն մէջ կամ կատարելութիւն և կամ բացարձակ անյաջողութիւն:

Ահա ճիշդ այսպէս բոլոր բնագիտաաշխարհում կենդանեաց յոյց տուած զարմանալի կանխագիտութիւնը և ճարտարութիւնը և իրենց գործոյն համար նոցա ստացած միջոցներն կընծայեն մեզ անթիւ օրինակներ որք կ'ապացուցանեն թէ Աստուած խիստ մօտէն ծանօթ է երկրիս անխօս, անհոգի և կորնչող բազմութիւ կենդանեաց վայրկեանական շահերուն և սիրալիր հոգածութիւնն ունի անոնց համար: Ոչ իրենց գործիններն եւ ոչ ալ անոնց ճարտարութիւնն կրնամք գիտնայ փորձառութեան արդիւնքն համարել, զի նոքա կու-

րաբար կը հետեւին իրենց բնագիտական միմանց և իրենց իմաստութիւնը և ճարտարութիւնը կը կանխեն իրենց փորձառութիւնը և անկախ են որ եւ է հրահանգական օգնութենէ: Ամէն կենդանական տեսակներուն գէթ նախահարց եկած է ուղղակի տոտուածային տպաւորութիւն և տեղեկութիւն: Ամենակարողին արարչական կամքէն բխեցան նոր պէտքեր՝ նոցա համապատասխանող նոր գործիններով և նոր բնագիտական միջոցներով:

Բայց այս բնահանութիւնը բնագիտական միջոցներէն զատ՝ կը թուի թէ աւելի մասնաւոր պատրաստութիւնք եղած են ամենէն աննշան կենդանեաց իսկ անհատական կենաց բացառիկ պէտքերն հոգալու համար: Ճարակոյս չկայ թէ ունին ոչ թէ միայն կուրաբար հետեւելու բնագիտներ, այլ նաեւ մեզ նման զգայարանաց ըմբռնում, առարկայից և գաղափարաց զուգորդութիւն: Իրնաչարժ ու շաղթութիւն, ակամայ յիշողութիւն, անխորհրդածեալ կամեցողութիւն, վերարտադրիչ երեակոյութիւն, համակրական զգացում եւ զգացողական արտայայտութիւն, թէպէտ մասաւոր կենաց բներեւոյթը կրնայ գոտակարգութիւ մասաւորականութեան այս ստորին ձեւերուն ներքեւ, թէպէտ նոքա երբեք չեն բարձրանար մտածողական, վերացական և ներքին խորհուրդներ ունեցող վիճակի մը, չեն կարող երբեք հասնիլ անձնական գիտակցութեան, չունենալով գիտակից լինելու անձ մը, չեն կարող երբեք ունենալ բանականութեան յստակ լոյսը, կամ կատարել պատասխանատու ազատ ընարութիւն մը, սակայն եւ այնպէս

կը թուի թէ նոցա համար միջոցներ հայթայթուած է բնազդին թերին լեցնելու համար այնպիսի մասնաւոր պէտքերու համար որոց մէջ սոսկ ընդհանուր բնազդը բաւական չէ։ Այս յայտնապէս կ'ազատեցանէ մէջ թէ Աստուծոյ նախախնամական հաղատարութիւնը մինչեւ իսկ ամենէն ստորին կենդանեաց վրայ՝ ոչ թէ միայն կը տարածուի ամբողջութեան վրայ՝ այլ կը տարածի մէն մի ուրոյն անհատի և մինչեւ իսկ նոյն անհատին ալ բացառիկ պէտքերուն։ Այդ բացառիկ պէտքերուն մէջ յայտնուած խորհուրդը՝ թէպէտ բուն բնազդական շրջանէն դուրս գտնուի, աակաւին երբ ենթարկեմք զայնս մերջին վերլուծութեան մը, պիտի գտնեմք թէ Աստուծոյ խորհուրդն է այն եւ ոչ թէ իրենցը։

Շարունակելի

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԲՆԱԿԱՆ ՀԱԿՈՒՄՆԵՐ

Իւրաքանչիւր որ մասնաւոր հսկում մը՝ կամ զէժ մտաւորական յօժարութիւն մը ունի որով կը զանազանի ուրիշներէ։ Նախնի փիլիսոփաներէն ոմանք մարդկային այս բնական հսկումները զորս խառնուածք կը կոչեմք „չորսի բաժնեցին“, որք էին՝ Արիւնային, Մաղձային, Աւշային և Մերամաղձային, իսկ ետրինները ուրիշ մ'ալ աւելցուցին, որ է Զգայինը։

Ամենայն որ որ անշուշտ այս բնական հինգ հսկմանց մէկին կամ միւսին ենթակայ են, ընդհանրապէս կեանքերնին անով կը կառավարուի, իսկ երբեմնին սովորութեամբ և վարժութեամբ ուրիշ կերպ կրնայ ըլլալ։

Արիւնային խառնուածք արեան երակաց առոյգ գործողութենէն յառաջ կուգայ։ Այս հսկումը ունեցող անձանց զարկ բազկին զօրաւոր, կանոնաւոր և առոյգ՝ նաև մարմիննուն արտաքին երևոյթը զուարթ՝ և դէմքերնին կայտառ կրլլան։ Արիւնային անձինք ընդհանրապէս գեղեցկապէմ կրլլան, յստակ ու փայլուն աչքեր և բաջառողջ ու զուարթատեսիլ կերպարանք կունենան։

Արիւնային անձանց բարոյական որպիսութիւնքն ևս ստոր համեմատ են, մարդասիրութիւն և բողբոջութիւն ասոնց բնութեանը զիտաւոր հանգամանքն են։ Թէպէտև ասանկները ընդհանրապէս բնական գրգռութիւնով կը գործեն ու չէ թէ խորհուրդով։ Յաւեոյ դիւրութեամբ կատարուելու գործոց կրնան պարապիլ բան թէ ծանր աշխատութեանց։

Մաղձային խառնուածքը այն է, որ մարմնոյ մը կազմուածքին մէջ լեարդն ու մաղձային գործարանները զօրաւոր են։ Այս հսկման ենթակայ եղողները ընդհանրապէս զուրկ կրլլան գեղեցկութենէ, և շատ անգամ ապաշտորհ վարմունք կունենան։ Սակայն դատողութեամբ ուղիղ, զօրութեամբ յարատեւող, և մէկ խօսքով զօրաւոր մտքի կարողութիւններ կունենան։ Աշխարհիս մէջ տեղի ունեցած մեծագործութիւնք մեծաւ մասամբ մաղձային խառնուածք ունեցող անձանց ընծայուելու են։ Մաղձային եղողները ընդհանրապէս նիհար կազմուածք մը կունենան, մարմիննին դեղին կրլլայ, փայլուն և շատ անգամ գեղեցիկ աչքերով։ Փառասիրութեան կողմանէ շատ յատաշատ կրլլան ասոնք։

Աւշային խառնուածքի տէր անձինք ընդհանրապէս դեղնագոյն մազ կունենան, դէմքերնին լեցուն և գէր կրլլայ

աչքերնին ալ հանդարտ և ծանր: Ասանց զարկ բազկին ծանր է, ու կենսական գործողութիւններնին թոյլ: Յիշողութիւննին տկար է, և լսիկ ու հանդարտ է կեանքերնին:

Մեղամաղձային խառնուածքը մաղձայինին նման է միայն թէ, չղային տրկարութեան և կամ ուրիշ ախտի պատճառաւ մասնաւոր տարբերութիւն մը կունենայ: Մեղամաղձաւ անձինք սովորաբար շատ դեղնած և տխուր գէմք կունենան: Կազմուածքնին նիհար և իրենք ա ժեղ են, մազերնին ցրցուած կըլլայ, հասակնին բարձր և վախտ, բայց չէ թէ գէշ կազմուած, միայն թէ կուրծքերնին նեղ է որ թորաց ազատ գործողութեանը արգելք է: Ասանց մարմնական տխրութիւնը մտքերնուն վրայ ալ կը ներգործէ անանկ որ միշտ տխուր խորհուրդներ ու կատկածոտ բնաւորութիւն մը կունենան: Բարեկամութեան մէջ թէպէտ հաւատարիմ են, բայց կրած վնասներնուն ներում շնորհելու դանդաղկոտ են բանգի անջնջելի կը տպաւորեն անոնք իրենց մտաց վրայ: Այս խառնուածքը ունեցող անձինք ընդհանրապէս շարժառիթով կը զործեն և բնորութիւններ ընելու մասին նշանաւոր կըլլան:

Ջղային խառնուածքը արտաքին յարձակմանց շատ ընդունակ լինելուն համար է որ այսպէս կը կոչուի: Այս խառնուածքին տէր եղողները կամք բնելու մասին զիւրապատրաստ, իսկ կատարելու մասին զիւրափոփոխ կըլլան: Մազերնին նոյր, մորթերնին բարակ, ջիւղերնին կակուղ և ընդհանրապէս վատուծ են: Ասոնք ընդհանրապէս իրենց արագաշարժութիւնովը կորոշուին, և շատ անգամ առողջութիւննին չնչին

պատճառներով կը վնասուի: Ջղայինները ճարտարաժող ալ կըլլան, սակայն խորին տրամաբանութեան ու ազգու ճարտարախօսութեան մասին շատ անգամ տկար կերեին:

Գիտնալու է թէ հազիւ կը գտնուի որ անձ մը այս խառնուածք մէկը միայն կատարեալ ունենայ: Ընդհանրապէս մարդոց մէջ եղած տրամադրութիւնքն խառն են: Մաղձային խառնուածքը շատ անգամ չղայինին և արիւնայինը մաղձայինին հետ խառն կըլլան և երբեմն այս երեք խառնուածքը իրարու հետ միացած կերեին մէկ անձի վրայ: Բայց արիւնային ու մեղամաղձային խառնուածքը չեն միաբանիր ընդհանրապէս:

Վերը ըսինք թէ խառնուածքը սովորութեամբ և վարժութեամբ կրնան փոխուիլ: զորօրինակ, հեշտասիրութիւնն ու շուայութիւնը արիւնային զուարթ անձը աւշային կընէ, և մինչև իսկ թանձրամառութեան կը տանի զայն, և մաղձային խառնուածն ալ հանդարտակեաց ծուրութեան կրնայ փոխուիլ: Ընդհակառակը աւշային ծանրաշարժ բնութիւն ունեցողները իրենց մարմինն ու միտքը շարունակ գործածելով զուարթ ու միւր կրնան լինել՝ ճիշդ բնականաբար արիւնային և չղային խառնուածք ունեցողներու պէս:

Ծնուր և ուշուցիչը ասկէց մեծ դաս տրվելու են իրենց կամ իրենց հսկողութեանը յանձնուած տղայոց խառնուածքն ու տրամադրութիւնքն հասկնալու և բոտ այնմ անոնց կրթութեանը հոգ տանելու: Ճշմարիտ է որ այս բնական տրամադրութիւնները զգուշաւոր և խոհական դատարարականութեամբ կրնան եթէ ոչ բոլորովին փոխուիլ՝ գէթ բարեկարգիլ, և ընդ հակառակը բոլորովին անզուսպ և անկարգ կրից փոխարկիլ ի կործանումն մարմնայ և հոգւոյ:

Մ Ի Ռ Ի Ա Կ Գ Ի Ն Ի Ո Յ

Կայր մի Սրուակ վայելի՛
 Որ ունէր լայն բերան մի,
 Ընդ որ հասէր
 Վարդապոյն գինին
 Առասագին:
 Տեսն իւր շրթեղ՝
 Որպէս բիւրեղ
 Ընդ խոր բերան
 Եղեղանման
 Ձեփիւն փրշէր
 Մեղմիւ՝ վայր վեր,
 Մոնցեղով կր յօրհներ
 Յոյժ ալանդակ եղանակներ:
 Պասուհանք դրի գայն,
 Ուր հոգմն շնչէր անարգել,
 Սա իւր բերնէն ժանսաբոյր՝
 Գոգցես աղէս՝ քոյն հեղոյր:
 Յայնժամ խօսեցաւ Սրուակն դարաւոր,
 «Ժանսախսն կոսորեց զանձինս բիւրաւոր»,
 «Եւ գոռ պատերազմն միլիօնաւոր»
 «Քաջազանց կեանքեր բնօրէն՝ քանկազին»
 «Ի սուր՝ ի սուսեր՝ փրձեց ի գետին»
 «Իսկ ես» սէգ Սրուակն գոչեց բարձրաձայն,
 «Առաւել չարիք քան գայս ամենայն»
 «Դորժամ բերած եմ ի վերայ մարդկան»
 «Ձնչին յաղթակա՛նք, քան զձեր զօրութիւն»
 «Իմն է առաւել, իմն է յաղթութիւն»
 «Ապ՝ տարի, տիկնայք, պատանիք կուսանք»
 «Եկա՛յք հաշակել իմին հեշտ բաժակ»
 «Օհ, եկա՛յք բմակել իմ կարմիր գինին»
 «Որ քրայնէ միտն, տոչորէ հոգին»
 «Մեղաց անգունդին՝ կարսեան վրին»
 «Խորք կ'ընկղմէ իւր բռնաւ գերին»
 «Ես կը եռտնեմ հրգօր յաղթական»
 «Կրգեմ զսգոսն ու ազնուական»
 «Վրժաց վայց ջրհեղեղով»
 «Ողորած եմ միլիոններով»
 «Ես, եւ մարմինն մինչ կապանեմ»
 «Հոգին եւս կը կորուսանեմ»
 «Հնսախս, ժանսախս, սովն սուսեր»
 «Երբեք չարին ինձ չափ աւեր...»
 «Թեւ ես շնչեմ իմ հոգմն մահաբեր»
 «Եւ բազում տեսնեմ, զիմ գործած աւեր»
 «Ասկայն աւա՛ղ, որ քս օրէ՛ տարուկ տարի տակաւին»
 «Հազարաւոր շրջին գինեւ՝ եւ զոն լինին ինձ կամովին»

ՆԱԳՈՒՄՆ

Ե Լ

Ը Ն Թ Ա Յ Ք

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Ի Հ Ա Յ Ս

Մ Ս Ս Ն Գ .

Մինչ բարեկարգութեան գաղափարին հետամուտ եղող ողջամիտ ազգայնոց վրայ կը խորհէինք և կը գրէինք, 1855 թուականը «Հին բայց նոր» պատմութեան տեսարան մը բացաւ մեր առջեւ, որ արդարեւ ի հետաքրքրութիւն կը շարժէ ամէն ազգասէր Հայու միտքն ու խորհուրդը:

Յիշեալ թուականի մէջ ի Չէվիրմէ գիւղ, որ Խընուսի մերձակայ գիւղօրէից մին է, գտնուեցաւ ժողովարգ մը որ հին ժամանակներէ ի վեր «պահք ուտողք» կոչուած են: Ասոնք թէպէտ Հայ, բայց կապրէին իբրեւ առանձին ժողովուրդ մը իւրեանց յատուկ դաւանութեամբ, ունենալով այն ժամանակ Սուլարէ անուն քարոզիչ մը կամ կրօնական պաշտօնեայ մը: Սոքա պատմած են թէ, իրենց այն ժամանակի պաշտօնէին նախորդը՝ Չուշտակ վարդապետեան Տէր Յովհաննէս անուն երէց մը ըլլալով՝ լուսաւորչական Հայոց եկեղեցւոյն մէջ և միանգամայն այս ժողովրդեան մէջ հոգեւոր պաշտօն վարելովը ծանր հաւածանայ կ'ենթարկի և էջմիածնայ մէջ երկար ժամանակ բազում նեղութեամբ բանտարկեալ մնալէ ետք,

վերջապէս իր ներքեւ ունեցած կապերովը շերտ շերտ կը կտրաւ և զայն իբրեւ չուան դորձածելով պատուհանէ մը կը յաջողի փախչիլ և իւր գիւղը երթալ և անկէ աներեւոյթ կըլլայ:

Կարնեցի երիտասարդ մը՝ Գերձակութեան արհեստով տպրուստ ճարելու համար 1853ին այս գիւղը կերթայ և բաւական ատեն հոն մնալէն յետոյ իւր հայրենիքը կը վերադառնայ առանց յիշեալ ժողովրդեան նկատմամբ բան մը իմանալու. բայց Կարնոյ մէջ Աւետարանականութեան յարեալ դրոշներով իւր կրօնէր եղբայրը, որ Մելքոնեան Յովհաննէս անուամբ ծանօթ էր շատերուն, յետ բազում հակառակութեան ինքն եւս կը յարի Աւետարանականութեան եւ 1855 թուականին դարձեալ կերթայ ի Չէվիրմէ իր արհեստը բանելու, և այս անգամ իր ստացած Աւետարանական գաղափարները կ'սկսի ամենուն խօսիլ. յայնժամ «պահք ուտողք» ըսուածներէն ոմանք իմանալով զայս կը մօտենան երիտասարդին, և երբ կ'իմանան թէ Կոստանդնուպոլսոյ, Կարնոյ և այլ տեղերու մէջ Հայ Աւետարանական ժողովուրդ կայ, կ'սկսին ուրախանալ և պատմել իրենց ի վաղուց հետէ ունեցած գիւրքը և կ'սկսին հազարդակցիլ Աւետարանականաց հետ:

Արդ, մեք հետաքրքիր լինելով այդ «պահք ուտողք» մականուանեալ ժողովրդեան սկիզբը կամ ծագումը գիտնալու, հաւանական կը համարիմք թէ սոքա հին Թոնգրակեցւոց մէկ մնացորդն են, և և այն հետեւեալ պատճառներով:

1. Մետասաներորդ դարու մատե-

նազարաց նշանաւորն, Արիստակէս Լաստիվերացին, գրելով Թոնդրակեցւոց վրայ (Գլ. ԻՎ. և Իե.) գաղափար մը կուտայ սոյն հնամեայ ժողովրդեան մասին: Որովհետեւ Թոնդրակ գիւղն Խընուսի մերձակայ գիւղերէն մին է ուր զարդիս Քրդեր կը բնակին և որ Չէվիրմէ գիւղին շատ մօտը կը գտնուի, աստի կրնամք հետեւեցնել թէ «պահք ուտողք» կամ Թոնդրակեցւոց մէ սերեալ մնացորդ մ'են և կամ անոնցմէ ուսած են իրենց դաւանած կրօնքը:

2. Ասի կրնայ հաստատութիւն ունենալ «պահք ուտող» ըստածներու առ հասարակ բերանացի արտասանած քանի մը աղօթքներէն, որք բառ առ բառ կը գտնուին «Բանալի ճշմարտութեան» անուն գրքին մէջ որ տասներորդ դարուն կը վերաբերի, և կը համապատասխանէ Թոնդրակեցւոց ժամանակին. ի ստորեւ տեսնեմք այդ աղօթքներէն մի քանին:

«Խաղաղութիւն Հօր, Խաղաղութիւն Որդւոյ, Խաղաղութիւն Հոգւոյն Սրբոյ: Հայր երկնաւոր Աստուած ճշմարտ, պահեա՛ւ զմարմին մեր և զհոգի ընդ հովանեաւ նախախնամութեան Քո, բարեխօսութեամբ միածնի Որդւոյ Քո Յիսուսի Քրիստոսի Ամէն:»

Ուրիշ մը,

«Տէր Աստուած ամենակարօղ, երկնի ու երկրի ստեղծող, զՔեզ խոստովանիմք, դաւանիմք և երկիրպագանեմք, պահեա՛ւ և պահպանեա զմեզ յերեւելի և յաներևոյ թ թշնամեաց, ի մահէ, ի մահտարածամէ, յերկրաշարժութենէ, ի ժանտացուէ և յալեկոծմանէ աշխարհիս և յամենայն որոգայթից գիւաց որք յառնեն ի վե-

րոյ մեր, պահեա՛ Որդւոյդ Քոյին Բարեխօսութեամբ, ամէն:»

Ուրիշ մ'ալ, «Ո՛ր քաղցրագունեղ Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս Որդի Աստուծոյ երկնաւորի՝ աղաչեմ, խնդրեմ վրան իմ մեղաւորիս այժմ և ի ժամու մահուն, ամէն»,

Այսպէս հինգ աղօթքներ գիտեն «պահք ուտողք» ըստածներն որոց նոյնը գրուած կը գտնեմք «Բանալի ճշմարտութեան» անուն գրքին մէջ, որ Թոնդրակեցւոց ժամանակը գրուած է:

Լաստիվերացին նաեւ կը յիշէ քանի մը անուն իբրեւ անուանք Թոնդրակեցւոց առաջնորդաց և գլխաւորաց, ի՛նչպէս, Յակոբոս Եպիսկոպոս, Կունծիկ Աբեղայ, Պօղ Այրարատցի, Սըմբատ, Սարգիս, Վրէլու իշխան, ևն. և Տիկնայք Հրանոյշ, Աինի և Կամարայ: Կը գտլէ այս ամենուն բարեպաշտութիւնը գերազանց բարեպաշտութիւն անուանելով: Կը գտլէ Յակոբոս Եպիսկոպոսի ճարտարխօսութիւնն և Տիկին Հրանոյշի եռանդն ի տարածումն իւրեանց դաւափարաց: Չ'խօսիր Թոնդրակեցւոց կրօնական դաւափարին կամ դաւանութեանը վրայ, միայն մէջ կը բերէ Յակոբոս Եպիսկոպոսի իրենց պաշտօնին անարժան տեսնուած երեցներն կարգադուրկ ընելը, ականջալուր խօստովանութիւնը արգիլելը և ձեռագործներու առջեւ կրօնական պաշտամանց թոյլատուութիւն չընելը: Կըսէ թէ, մեծ Պենտեկոստէի նախորդ գիշերն անձամբ երթալով բազմազբիւր լերան դագաթը և հոն հաստատուած աստուածային նշանի թագը որոյ առջեւ ժողովուրդը հետեւեալ առաւուն, ուխ-

տի պիտի երթար, վար առաւ եւ^(*) կտոր կտոր ըրաւ: Կը վերջացնէ իւր խօսքը այն ժամանակի Սամուէլ Հայրապետին մէկ գործը յիշելով, թէ ի՛նչպէս Թոնգրակեցւոյ վնց վարդապետներու երեսացը վրայ ջեռուցեալ երկաթով աղուիսու պատկերներ դըրուցած է, որպէսզի ամէն ոք ճանչնայ և խոյս տայ անոնցմէ:

Պատշաճ կը համարեմք Հայրէնի լրագրոյ տակէ առաջ Էջմիածնի Արարատ ամառադիրէն առնելով «Հին ԲԱՅՑ ՆՈՐ» խորագրոյն ներքեւ այս նիւթի վերաբերեալ մէկ յօդուածը ի ստորեւ բառ առ բառ արտատպել:

«Իրաւունք ունինք այս վերնագրին տակ հրատարակել կրօնական պատմութեան քանի մը տեղեկութիւններ որք շատ հին ըլլալով հանդերձ, կըրնան նորութիւն համարուիլ մեր ընթերցողներէն շատերուն: Մեր պատմութեան ուսուցիչները մեծ խնամքով կը զգուշանան բան մը ըսել իրենց աշակերտներուն ի մասին կրօնական շարժումի մը որ ազգային մտքի ուղղութեանը գլխաւոր յայտարարներէն մէկն է. շարժում, որ մեծ փոխախտութիւն առաջ պիտի բերէր մեր եկեղեցական կեանքի կազմակերպութեան մէջ և մեծ ազդեցութիւն պիտի ունենար մեր հոգեկան կրթութեան վրայ, եթէ սարսափելի դէպքեր չը մեռցնէին այդ շարժումը:»

(*) Յակոբոս Եպիսկոպոսի կատարած այս գործ կը յիշեցնէ մեզ Իսրայէլի եզեկիա թագաւորին Մովսէս մարգարէին չինած պղնձէ օձը կտոր կտոր ընելով զայն նէսութան կոչելը: (Տես. Դ. թագ. ԺԸ, 1—7):

«Այդ կրօնական շարժումը մեր պատմութեան մէջ կը կոչուի Թոնգրակեցիներու ազանդ, եւ անշուշտ հիմա առիթ չպիտի ունենայինք խօսելու այդ ազանդի մասին եթէ Ս. Էջմիածնի Արարատ ամառադիրը չի հըրատարակէր նորագիւտ ձեռագիր մը, բառական հետաքրքրական: Այդ ձեռագիր Արարատի մէջ հրատարակուելէն զատ նաեւ առանձին տեղորակ ալ եղաւ: Այդ հրատարակութիւնն է «Երանելոյ հասարակացի գիր խորհրդանշան» յաղագհ «որ կարծեսցն որ վան Նոր», գրուած տասներորդ դարու մէջ Այդ թուղթը որ գրուած է Անանիա Նաբեկացիէն ընդդէմ Թոնգրակեցիներուն, առաջին անգամն է որ կը հրատարակուի:»

«Այս առթիւ քիչ մը խօսինք այդ հետաքրքրական աղանդին վրայ, որու առթիւ Թոնգրակեցիներու մասին կը խօսի Արարատի մէջ Միաբանը, որուն գրածները կը համառօտենք ուրիշ քանի մը տեղեկութիւններով:»

«Արեւելքի մէջ ծագած ազանդներէն մասնաւոր ուշադրութեան արժանի է Պաւլիկեաններու ազանդէն յետոյ որ գոյութիւն ունէր Էջմիածն, անոր յաջորդող Թոնգրակեցիներու ազանդն, որուն ծագման ճիշդ թուականը յայտնի չէ, բայց կերելի թէ Յովհաննէս Օվայեցի կաթողիկոսի օրովն է, իններորդ դարու առաջին կէսէն (833-854), եւ տեւած է մինչեւ տասն եւ մէկերորդ դարու երկրորդ կէսն, այսինքն ամբողջ երկու դար: Այդ ազանդն օտարամուտ չէր մեր մէջ, այլ բուն իսկ Հայոց ապրած հոգին վրայ ծագած ու ծնած էր: Ուշադրութեան արժանի է, կ'ըսէ

Միաբան, որ հայկական մարի ո՛ր եւ է արտադրութիւն երբեք չունեցաւ քիչ թէ շատ զգալի ազդեցութիւն Հայոց շրջանակէն դուրս, այդ շրջանակին մէջ հաշուելով Անդրկովկասը, Վրաստանն ու Աղուանքը, ուրիշ մի քանի մանր ցեղերու հետ։ Միակ բացառութիւնն որ կայ, Թոնդրակեցիներու ազանդն է։ այդ ազանդ թէպէտ հակառակադաւանական մտածութիւն, սակայն հայկական մտածութեան միակ արտադրութիւնն է որ դուրս ելլելով Հայոց բնական սահմաններէն տարածուեցաւ հեռուն, Փոքր-Ասիա, Միջագետք, Պալքանեան թերակղզին, մասնաւորապէս Պուլկարիա, Միջին Եւրոպա, հիւսիսային Իտալիա եւ հարաւային Ֆրանսա։ Թոնդրակեցիներու այդ ազանդը ահագին նշանակութիւն ստացաւ մտդկային ընդհանուր պատմութեան մէջ։»

«Թոնդրակեցիներու ազանդը Բողոքականութեան նախահայրն է։ Այդ ազանդը չէր ընդուներ արտաքին ձեւակերպութիւնները. կը մերժեր պատկեր, խաչ, մասունք՝ չէր ընդուներ կ'երեւել թէ նաեւ հաղորդութիւն եւ պատարագ։»

«Ազանդն իր անունն առած էր Թոնդրակ աւանէն ուր եղած էր իր ծագումը։ Ու Թոնդրակէն կը տարածուի Թուրայի, Խնուս, Դերջան եւ ուրիշ տեղեր, ամէն կողմ կ'առնէ այն անունն ուր կը գտնուի ազանդաւորը կը կոչուին Թուրայեցիք, Խնուսեցիք, Դերջանեցիք եւ այլք։ կ'առնուն նաեւ իրենց պետերուն անունները, Սըմբատեանք, Վահանեանք եւ այլն։»

«Այդ ազանդի դիւստուր տարածիչն, առաջին երեւցող անձն է Սմբատ Զա-

րեհաւանդցի, եւ ահա ահագին բանակ մը կ'ունենայ իր ետեւէն։ Երկու դար շարունակ ամբողջ հայ ժողովուրդը կը բաժնուի երկու մեծ մասերու։ Մաքերը վերգոված են, մէկ կողմէն կը պաշտպանուէր ուղղափառութիւնը ոչ միայն խօսքով, քարոզութեամբ, այլ եւ բռնի ուժով. դահիճ, կախաղան, խարան, հուր, ջուր, ամէն ըսպաննիչ զօրութիւն ի գործ կը դրուէր։ սակայն կրօնական հաւատք մը էր Թոնդրակեցիներու գաղափարն։ Ազանդաւորք առաջին դարերու քրիստոնէի յատուկ անվհերսութեամբ կը դիմանային ուղղափառ, այսինքն բուն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ պատկանող Հայերու կողմէ յարուցուած բարբարոսական հալածանքներուն։ Եկեղեցական ու աշխարհական, այր եւ կին, ամէնքն ալ կը գտնուէին ազանդաւորներու գունդին մէջ։ Դադափարի այդ հալածեալներու անուններէն պատմութիւնը մեզ պահած է բազմաթիւ անուններ որոնց մէջ են Տիկին Հրանդշ, Տիկնայք Ախնի եւ Կամարայ, առասպելախառն Տիկին Մարէ, մի ուրիշ Տիկին Շեթի, Յակոբոս եպիսկոպոս, Կունծիկ Աբեղայ, Պօղ Այրարացի, Սըմբատ, Սարգիս, Ղազար, Թորոս, Կիւրեղ, Վրեմբ։»

«Մագիսարոս կը կարծէր թէ ամարդի հալածանքները վերջ դրին այդ ազանդին։ Ո՛չ հալանդանքը, ո՛չ աստուածաբանական վիճաբանութիւնները կրցան քանդել ջընջել Թոնդրակեցիներու ազանդը. Թաթարական արշաւանքներն իրենց հեղեղներու ներքեւ ծածկեցին նաեւ այդ ազանդն ալ։ Հայերը ժամանակ չունէին զբաղիլ այլ եւս աստուածաբանական կը-

րօնական խնդիրներով: Սակայն այդ աղանդին հետեւողներն իրենց պաշտպան իշխաններու հետ միասին տեղափոխուեցան դէպի Արեւմուտք, Ասորեստան, Փոքր-Ասիա եւ մասնաւորապէս Պոլսկարիա: Պոլսկարիան եղաւ երկրորդ հայրենիքն այդ Աղանդին որ հոն կոչուեցաւ Բողոմիւններու աղանդ, Բողոմիւլ քահանայի մը անունէն:»

«Միջին Եւրոպայի մէջ՝ Կաթարացիները շարունակեցին այդ աղանդը իսկ հարաւային Ֆրանսայի մէջ Ալբիգացիները (Ալպիստա) որոնց պատմութիւնն հանրածանօթ է եւ լաւ ուսումնասիրուած:»

«Այսպէս ուրեմն, կ'ըսէ Միաբան, Բէֆորմի, այսինքն բողոքական-աւետարանական եկեղեցիներու բուն հախաճայրերն եւ հիմնադիրներն ելան Հայոց բնակած գաւառներէն: Պէտք է ուրեմն անաչառութեամբ, առանց մոլեւանդութեան ուսումնասիրել առանց պատմութիւնը, ոչ միայն իբր լրացուցիչ մաս Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պատմութեան, այլ եւ իբրեւ հայ հոգեւոր-մտաւոր կեանքի ինքնուրոյն արտայայտութիւն, նշանաւոր իր հետեւանքներով:»

Շարունակելի

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԴԻԻՑԱԶՆՈՒԹԻՒՆ

Այն բարոյական յատկութիւնը՝ որ ի վեր քան զամենայն, ճշմարտութեան, փաստը կը յառաջացունէ յաշխարհիս, գիւցաղնութիւնն է: Մարդկային պատմութեան մէջ առանց ասոր ոչ հաւատոյ եւ ոչ ալ երկրաւոր գործառ-

նութեանց մէջ մեծագործութիւնը եղած են, զի սա է յաջողութեան սկիզբը եւ վախճանը: Առաւել կըսէ թէ՝ «ճշմարտութիւնը հզօր է եւ հարկաւ պիտի տիրէ» որ անշուշտ ճշմարտ է բայց ոչ առանց յաղթանակի միջոցները գործածելու: Աստուած եւ իւր նպատակը ի գործ դնելու համար առանց յարմար միջոցներու չգործեր: Համայն գործոց օրէնքը այս է որ միջոցականութիւնը առաջագրեալ գործոյն պատշաճ ըլլալու է. եւ եթէ այն միջոցը ի գործ չգործի միմիայն անյաջողութիւն յառաջ պիտի դայ: Սակայն գիւցաղնութեամբ ամենայն ինչ հնարաւոր է, եւ միմիայն այս առաքինութեամբ է որ մարդիկ որ եւ է յաջողութիւն մը ստացած են կրօնի՝ բարոյականի՝ եւ քաղաքականութեան մէջ:

Գիւցաղնութիւնը համայն ազնիւ բնութեանց զարդն է. այն կնիքն է, զոր Աստուած բնութեան մը վրայ կը գրուի աշխարհին նշան մը տալու՝ թէ այն է մարդու բնութիւն: Կը ճանչնամ եւս իմ եղբայրներս թէպէտ նոքա բառ մը անգամ չեն խօսիր ինձ. թէպէտ ինձ կը ներկայանան ոչ այլոց տուած ծանօթութեամբը կամ հմտութեան հրապուրանքը, եւ ոչ ալ ժողովրդական գովութեանց չլացուցիչ պայծառութեամբը: Նոքա ասանց չեն կարօտիր որ իրենց համար խօսին, զի հոգին կը ճանաչէ իրենները, եւ կորոշէ իրեն վերաբերող հոգիները հոգեւոր եւ անքննելի օրինօք:

Ճշմարտութեան ու արդարութեան ախոյեանքն են անոնք որ առանց երկչոտութեան իրենց ներքին համոզմանց համաձայն կը խօսին ու կը գործեն, եւ միշտ կը հետեւին իրենց լուծի ձայնին:

երկշտա, տկար անձ մը, որ չհամար-
ձակիր իւր դաղափարը և խղճի համո-
զումը ազատաբար խօսիլ, և պաշտպա-
նել զայն, եղկելի անձ մի է եւ բը-
նաւին արժանի չէ լաւագոյն և բարձ-
րագոյն դործոյ մը եւ սակայն բազ-
մութիւն այս օրինակ ան ձինք կը գըտ-
նուին երկրիս վրայ, եւ մեծ դժբաղ-
դութիւն է աշխարհիս որ չափազանց
չառուոր են: Ի՞նչ է ասոր պատճառը
ի՞նչպէս կըլլայ որ մարդիկ ճշմարտ
աղնուութեան արտադրը և արտօնու-
թիւնները յօժարակամ թողլով միւս
կողմը կանցնին և կը յաժանան այն-
քան սարուկ մէկը ըլլալու: Աւա՛ղ,
չդիտեմ, ոչ ալ կրնամ մեկնել զայն
հաւանականութեամբ. բայց միայն
կրնձայեմ զայն ի ներքուստ եղած
բնութեան:

Այն որ ճշմարտութիւնը գտեր է,
կամ իւր խղճմտանօք կը կարծէ թէ
գտած է, պարտական է զայն արիա-
բար հռչակել. և ամենաբարձր օրէնք
մ'է այն որ այս պարտաւորութիւնը
կը գնէ իւրաքանչիւր անհատի վրայ,
ո և է վախ մը պէտք չէ որ արգիլէ
զմարդ իւր այս պարտականութիւնը
կատարելէն, վասն զի ճշմարտութիւ-
նը այնպիսի մեծագին բան մըն է, և
մարդկային ազգին ճակատագրին և
երջանկութեան վրայ այնքան անհուն
և խորին ազդեցութիւն ունի, որ ոչ ոք
իրաւունք ունի զայն ծածկելու, ոչ ոք
կրնայ պահել զայն առանց մեծ փրտմը
ընելու իւր անձին թէ յայսմ աշխարհի
և թէ ի յաւիտենականութեան:

«Ճշմարտութիւնը ծախու առ ու
զանիկայ մի ծախեր» կը գոչէ Ս. Դիրք:
Առակը ԻԳ. 23:

ՈՒՂԵԻՈՐՈՒԹԻՒՆ ՅԱՏԱԲԱԶԱՐ

(Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ն Ե Ր)

Դիրքը. — «Ատաբազար» բառին ստուքաբանութիւ-
նը. — Հնութիւնք. — Ատաբազարցոց յատկանիշներն.
— Եկեղեցին եւ իւր Հովիւը:

Ու թ ժամ երկայնութեամբ և չորս ժամ
լայնութեամբ ընդարձակ մի դաշտավայ-
րի վրայ հիմնուած է Ատաբազար՝ զոր
կը շրջապատեն հանդիպակաց չորս բը-
լուրներ: Քաղաքին արեւելակողմն քեր-
ելով կ'ընթանայ յաղծաջուր Սաքարիան՝
Սև ծովուն ծովս ալեաց մէջ խորասու-
զելու: Ուրիշ գետ մը, նուազ փոքր քան
Սաքարիան, Սապանճայի լճէն ծագում
կ'առնու և իւր ալեակներն թաւալելով
բիւրեղափայլ՝ ջրաբաշխական վիթխարի
անուով կը հայթայթէ ողջոյն քաղաքին
պէտքն անհրաժեշտ: Ատաբազարցին այս
ջրեղրն կ'ըբօսնու: Ամարան սօթակէզ
աւուրց հեշտ երեկոյները կը տեսնես գուն
դագունդ բազմութիւն մը որ կը դիմէ հոս:
Կանաչագարդ մարգագետնին վրայ զոր
հանապազ գետն կ'ոռոզէ՝ կը կայտռեն
մանկունք՝ խինդ ու ծիծաղ ափռելով
ամենուրեք: Հիւր մը որ զառաջինն
կ'այցելէ հոս, չաւիժն ամենօրեայ խօ-
սակցութեանց իբրև նիւթ կը լսէ: Ատաբա-
զար կիսովին բլրոյ մը զառ ի վայրին
վրայ թէ լինէր՝ յոյժ առաւել թովչական
պիտի ընծայէր տեսիլ ամէն ուղևորաց:
Տափարակ տաշտագետին մը՝ զոր հանա-
պազ արեգակն կը հրատապէ, և որուն
խիտ առ խիտ ու բազմաթիւ խրամատ-
ները կը լնուն տեղատարափ անձրևք, և
զոր ամէն տարի կ'ողողէ Սաքարիան,
մասամբ անտանելի կը դարձունէ բնա-
կութիւնն մի այդպիսի միջավայրի մէջ:
Եւ սակայն այս բոլորը կը նսեմանան
երբ ի նկատ առնունք տեղւոյն շուկան՝

որ գեղեցիկ քարայրատակում և օրինաւոր և ուրեք ուրեք հոյակապ շինուածներով է զարդարուծ։ Սոյն քաղաք կը պարունակէ իբր 20,000 բնակիչ։ և, Պարտիզակէ վերջ, Բագմահայ քաղաքներէն մին է ի Թուրքիա։ «Ատաբազար» բառին պատմական ստուգութիւնը՝ որչափ կրցի հասկընալ, հետեւեալն է, Ասկէ իբր 4-5 դար առաջ՝ այդ վայրը ծածկուծ էր ջրով։ բայց յետոյ սկսան ուրեք ուրեք երեւիլ կղզիներ, որոց վրայ բնակութիւն հաստատեցին Փոքուն Ասիոյ ներսերէն եկող գաղթականք։ Առ սակաւ սակաւ ջրերն ցամաքելով բնակութեան տեղին ընդարձակելով՝ յարաբերութիւնք հաստատուեցան շրջակայ գիւղօրէից հետ, մինչ սա քաղաքի կերպարան կզգենոյր։ Եւ յայնմհետէ կոչեցաւ սա, «ԱՏԱԲԱԶԱՐՔ», այսինքն «կղզւոյն Առեւտուրը»։ Զարդիս աւելի ջերմ հաղողակցութեան մէջ դրուեցան բազում քաղաքներ Ատաբազարի հետ՝ երկաթուղւոյն միջոցաւ։

Ատաբազարի մօտիկ իբրեւ նշխարք հնութեան՝ յիշատակելի են Արեւելեան Պետութեան կայսեր Յուստինիանոսի ձեռակերտ հսկայական կամուրջ մը և մեծազանգուած բարերէ կերտեալ բարձր, լայն և կոնաձեւ շէնք մը։ Այս վայրը ծանօթ է տեղացւոց իբրեւ «պէշքէօփրիւ»՝ զոր անձամբ, քանի մը բարեկամաց հետ, այցելու բարեբաղդութիւնն ունեցայ։ Կարծիք մը կայ ընդհանուր, թէ այս շէնքը, ի հնումն, կը ծառայէր իբրեւ կեդրոնատեղի զօրաց այդ սահմանաց մէջ, Կը պատմուի նաեւ, թէ դատասէնեակ մ'էր ուր կը վճռուէին սպանուիլ ամէն դատալիք զինուորներ։ Թէ եկեղեցի մ'էր իւր ճակատը աղօտատեսիլ խաչի մը քանդակը կրելուն հա-

մար, և այլն։ Թէ որչափ և ինչ կարեւորութիւն ունին սոյն կարծիք, սա ստոյգ է թէ՛ աղոնք նշխարներ են կանխագոյն դարուց, որոց յատկանիշը իրաւամբ կը կրեն սոքա։ այն է, վիժխարի մեծութիւն և շինուածոց հաստատութիւն։ Շէնքին բարձրութիւնը չափելով գտանք 60 ոտք, իսկ կամրջին երկայնութիւնը 1100 ոտք։ Կամուրջն աւելի հետաքրքրական կը դառնայ ուղեւորին աչաց՝ երբ իւր ոտից ներքեւ կը տեսնէ բացուածքներ, ընդ որս մարդ մը կրնայ առոր իջնել և դիմացի նոյնատիպ բացուածքէն արտաքս ելնել անվամբ։ Ասոնց համար կարծիք մը կայ, թէ գանձարաններ էին աւերութեան։

Զեմ կրնար անտարբեր մնալ երբ այս հսկայ շինուածոց մնացորդներուն վրայ կանգնելով ի յուշ կ'ածեմ այն բոցեռանդըն աշխոյժը, որով երբեմն Հռոմէական երկաթեայ բազուկը սոցա հիմերը կը դնէր, զայնա մշտապաւէրժ կացուցանելու համար։ Փառաւոր անցելոյ տխուր նշխարներ։

Ատաբազարցւոց յատկանիշերն են Կրօնասիրութիւն և Հիւրասիրութիւն։ Նոքա այս երկու բառերը այնպէս խմն սեղմ կը զուգորդեն որ անհնար է առանց խանդաղատանքի խոկալ իրենց ցուցած սիրակցորդ մարդասիրութեան վրայ։ Զատկի տոթիւ այցելած ըլլալով՝ կը տեսնէի երկսեռ ստուար բազմութիւն մը որ կ'ողողէր փողոցները դէպի եկեղեցին։ Սրբոյն Հրեշտակապետի եկեղեցին ուշագրաւ է յոյժ իւր փառաւոր եւ զարդարուն տեսքին համար։ բայց սա դիտողութիւնը որ կ'ըլլայ բազում այցելուաց կողմանէ, ստոյգ է թէ անձուկ է եկեղեցին ժողովրդեան համար։

Ատաբազարցին ուսումնասէր ալ է։

Քաղաքին կեդրոնը բարձրագույն կը կանգնի «Հայունեաց Բարձ. Վարժարան» ը ուր զիշերօթիկ ըլլալով կան 30-35 աշակերտուհիք, ցերեկեայներով հանդերձ ընդ ամենայն 50, որք լիակատար հանգիստ կը վայելեն ընդ անօրինութեամբ Միս Շէյրօքին՝ ի բացակայութեան նախկին տեսչուհւոյն Միս Ֆարնսի, որ այժմ կը գտնուի յԱմերիկա: Այս վարժարանին մերձ է Աւետարանականաց եկեղեցին, որուն արտաքին կողմն անագով է պատած, իսկ ներքստկողմն բաւական ընդարձակ է. այսու հանդերձ անձուկ կուգայ ժողովրդեան՝ որ ծարաւահիւժ եղջերունման կ'երթայ գունդ գունդ ըմպել փրկարար ճշմարտութեան ջրերն հոգեկորոգ: Այս եկեղեցւոյն երգասացութիւնն անզուգական է կրնամ ըսել, մեր երկրին մէջ, բազում անձանց տուած վկայութեանց վրայ յենլով: Ամպիոնին վրայ կը տեսնես յաղթանդամ անձ մը, ալեղարդ ճակատով և ծաղկեալ մորուօր: Պատ. Աղեքսանդր Ճէճիգեանն է այն, որոյ հնչուն ձայնին վրայ տարիներն ազդած չեն երբեք որ կը գողայ և կը սարսէ էութիւնդ ողջոյն: Իւր արտասանած խօսքերն չեն բաղկանար երկարածիգ պարբերութիւններէ զորս դուն ուրեք կը հասկընայ նոյն իսկ զարգացեալ միտք մը, այլ պարզ, որոշ՝ բայց իմաստալից նախադասութիւններէ՝ որք իրական սնունդն են ամէն դաս մտքի և սրտի: Իւր հայրական խնամատարութիւնն վասն բարեխառութեան եկեղեցւոյն և այլ բարեմասնութիւնք՝ սիրելի կը կացուցանեն զինքն յոյժ: Տօր. Սերովբէ Փաւաճեան իւր աշխոյժ և գործօն բնաւորութեամբ մեծագոյն սատարաց մին է սոյն բազմամեայ բարոգ-

չին: Քրիստոնէական ընկերակցութիւնք թէ հարց, թէ երիտասարդաց, թէ օրիորդաց թէ պատանեաց՝ ջանահնար են միշտ նոր մղում մը տալու աստուածատէր եռանդեան:

Եկեղեցւոյն վարի յարկը կայ զըզրոց մը, ուր կը յաճախեն ժողովրդեան տղայք, և յորում կը դասախօսէ Պարտիզակի Բարձ. Վարժարանին 1891 ամէի ընթացաւարտներէն Յակոբոս Էֆ. Տումպուլեան, որ քրտնամոր կ'աշխատի ի զարգացումն իւր աշակերտաց:

Հրաժեշտ տալով այն մարգերուն ու մարմանդներուն՝ որք ուժ օր զիս հիւրնակայեցին և անոյժ յիշատակներ թողին իմ մտքի վրայ, սրարշաւ կառախմբիւ հասնելով ի Նիկոմիդիա, և անտի հանդիպակաց եղրն նաւելով ի մակոյկ փոքրիկ՝ այնինչ արեգակն իւր ոսկենշոյլ ճառագայթներն կ'ամփոփէր, ես ալ կը հասնէի ի դրունս Պարտիզակի Բարձ. Վարժարանին:

ՊԱՐՏՔՆ ՎՃԱՐՈՒԱԾ

Ե Ր Գ

Կը լըսեմ Փրկչին ձայն
Որ կ'ըսէ, «ինձ եկո՛ւր.
Յիս են բարիք ամենայն,
Մի՛ դիմեր բընաւ այլուր:»
Փրկիչս վըճարեց
Ձոր ինչ կը պարտիմ,
Մեղքիս արատն Ինք ջնջեց.
Ընկա՛լ, Տէր, ըզսիրտ իմ:

Ձօրութիւնդ և ըզՔեզ
Հի՛մա կը զգամ ես, Տէ՛ր,
Դուն իմ բնութիւնս կը փոխես,
Կրնաս փըշրել քար սըրտեր:
Փրկիչս և այլն:

Յիսու՛ս. զահոյդ առջև
Լիցի ինձ թէ կանգնիլ,
Պիտի ոտիցդ ներքև
Նետե՛մ զիմ պերճ դաբնիներ:
Փրկիչս և այլն:

Թարգմ.

Մանիսս

ՅՈՎՀ. Ե. ԳԱՊՍԱՅԵԱՆ

ՍԿԶԲՈՒՆԲ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԱԻԵՏ.

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ

Ի բացատրութիւն սկզբանց կերպի Հայ-Աւետարանական վարչութեան (տես Բիւրակնի Թիւ 198), իբր օրինակ աստ յիշենք, Ա. Անդամ ընդունիլ և կրտրել, Բ. քարոզիչ հրաւիրել և թողուլ, Գ. Երեց ձեռնադրել և կարգալուծ ընել: Ա. Անդամ ընդունիլ՝ խրատել և կտրել:

26. Քրիստոնեայ մը ծերակոյտի անդամոց միայն կիմացունէ իր փափաքն անդամակցութեան, զոր և նա եթէ յարմար դատէ կառաջարկէ ծերակոյտի: Եւ սա՝ եթէ այն փափաք անհիմն և անյարմար չհամարիր, մանաւանդ եթէ յարմար կարծէ, կը հրաւիրէ զայն անձ ընդ նմա կ'իստի Եկեղեցւոյն դաւանութեան և այն անձի քրիստոնէական փորձառութեանն ու ընելիք ուխտին: Վերայ, Բայց եթէ զնա դեռ անյարմար կընկատեն, կըղքեն զինք ի շարս առաջարկելոց. (հաճոյիճաւից), որոց հետ երբեմն աղօթքներ կ'ընեն և անոնց համար մասնաւոր ջանքեր որ շուտով յարմարին ի հաղորդութիւն: Ապա և երբ ծերունեաց գէթ մեծ մասն ընդունելութեան հաւանի, հրապարակաւ կը ծանուցուի:

27. Ծերակոյտէ ընդունելութիւնն առաջարկեալ անձի ընդդէմ՝ եթէ հաղորդականներէ ոմանք (որպէս և նկատելի անձինք ի ժողովրդեան) առարկեն, զայս քննութեան կառնու ծիրակոյտ: Այլ երբ առարկութիւն չըլլար, կամ եղածը կը վերնայ, այն անձ Եկեղեցիէն ևս ընդունուած կհամարուի: Ապա հրապարակաւ կընդունի Եկեղեցւոյ դաւանութիւնն և կընէ հանդիսական ուխտադրութիւն: Այսպէս կըլլայ անդամ այն Եկեղեցւոյն և

կունենայ արտօնութիւն հաղորդելոյ, մկրտելոյ, եթէ արդէն չէ մկրտեալ, նաև մկրտելոյ զաւակունս (և թողունս հաւանութեամբ ծիրակոյտի):

28. Ըսենք Թէ, անդամ որ ժամանակ մը չհաղորդուիր: Կամ այլք զանգառներ կ'ընեն անոր վարուց ու բանից ընդդէմ, զորօրինակ, Թէ նա՝ սուրբ օրը չյարգեր կամ սուրբ պահելն քրիստոնէից պարաք չընամարիր, Թէ կարբենայ, կըստէ կամ կը խարդախէ: Այսպիսի զանգառներն ի պաշտօնէ ծերակոյտ քննութեան կառնու, և եթէ յետ առանձինն յորդորանաց ըզգատացեալ չգտնէ կամ անուղղայ համարի, կիմացունէ իրեն, Թէ այսքան ժամանակ ետ մնալու է Տերունական սեղանէ: Ատոր անուղղութիւնն եթէ այլոց ծանօթ է, ծերակոյտի որոշումն անոնց ևս կամ ի ժողովի Եկեղեցւոյ, կը ծանուցուի:

29. Անդամի մի ընդդէմ եղած զանգառներ եթէ իրօք են և մեծ, մանաւանդ Թէ ինքն անուղղայ կ'մնայ, բուէ տալու արտօնութենէ կամ պատույ անդամըլլալէ ևս՝ ծերակոյտ կը պարբեցունէ զնա: Եթէ առաւել ծանր են Թերութիւնքն անդամի, կամ անոր վարդապետութիւնք անհամաձայն դաւանութեան Եկեղեցւոյն, յայնժամ ծերակոյտ առ ժամանակ ինչ կըրկէ զնա ամեն տեսակ հոգեւոր արտօնութենէ:

30. Այս անձ եթէ համարի Թէ ծերակոյտ չափազանց կը դատէ, կամ իրեն հետ խտուի կը վարուի, ծերակոյտի որոշմանցն ընդդէմ կ'ընայ բողոքել Եկեղեցւոյ ժողովին: Եւ սա ծերակոյտի որոշմունքը կամ (կեղանակաւորէ) կը չափաւորէ կամ կը հաստատէ:

31. Ըսենք Թէ այսպէս խրատեալ անդամ մը կ'ընէ այնպիսի գործեր, որ կերելին արդիւնք չ'նորոգուած սրտի, կամ

կորդեգրէ այնպիսի գաղափար, որ Ս. Գրոց հակառակ էն և յայտնի մոլորութիւն, այսպիսեաց ուղղութեան առանձինն ու մասնաւոր ջանքեր կրկան, եթէ անուղղայ գտնուեցաւ՝ ծերակոյտն ի պաշտօնէ կը քննէ եղած գանգատներն: Եւ եթէ ուրիշ հնարմը չունենայ քննել, վերջապէս կը կտրէ զնա անդամակցութենէ և հրապարակաւ (ի ժողովրդեան) կը ծանուցանէ, եւ դատապարտեալն եթէ ուզէ, կրնայ նախ Եկեղեցւոյ ժողովին և ապա մինչ իսկ Երիցակոյտի բողոքել:

32. Այսպէս (խրատեալք) ընդհատեալք երբ զգաստանան, ըստ տնօրինութեան ծերակոյտի՝ կը դարձուն իրենց նստակին արտօնութեանց: Անդամութենէ կտրուածներն ալ՝ երբ կապաշխարեն, վերասին կնդունուին ի ծոց Եկեղեցւոյն, միայն թէ այն ատեն պէտք չէ հրապարակաւ դաւանութիւն և ուխտադրաւթիւն, այլ բաւ է իր մասնաւոր մոլութեան կամ մոլորութեան ուղղութիւնն խոստովանիլ: Այս ուղղութեան եւ ապաշտանաց անկեղծութեանն արդէն ծերակոյտ վստահ ըլլալու է, որպէս կրկայ նոր անդամակցողի համար:

Բ. Քարոզիչ ընդունիլ եւ քողոջ:

33. (Աստուածաբանութեան ընթացաւարտմը, որպէս նաև ո և է կարող ոք, որ կուզէ ըլլալ քարոզիչ, կը դիմէ Սինոդի: Սա ևս յետ քննութեան եթէ յարմար դատէ, սահմանեալ կամ անորոշ ժամանակի մը համար՝ քարոզելու արտօնութիւն կուտայ): Եկեղեցւոյ ծերակոյտ կամ այլ ձեռնհաս անձինք՝ այնպիսի արտօնացեալ քարոզաց մէջէն յարմարներու ցանկ մը (երկու երեք անձինք) կը ներկայեն Եկեղեցւոյ ժողովոյն: Ուր նկատողութիւնք կրկան յարմարագոյնին ընտրութեան վերայ, Աստուծոյ

առաջնորդութիւնն կը հայցուի աղօթիւք, ապա կրկայ գաղտնի քուէարկութիւն: Եթէ բացարձակ մեծամասնութեամբ ընտրեալ ոք չըլլայ, ուրիշ անգամի Եկեղեցւոյ ժողովի կը թողուի, և երբ ըլլայ բացարձակ մեծամասնութեամբ ընտրեալ ոք, անոր ընտրութիւնը կը ներկայացուի ոչ քուէատու անդամոց հաճութեան՝ և ժողովրդեան չափահասից հաւանութեան: Ասոնց ալ զէթ մեծամասնութեան համաձայնութեամբ, (և Թերևս Երիցակոյտի հաճութեամբ), կը հրաւիրուի ընտրեալն ի քարոզել այսքան ժամանակ:

34. Եթէ պայմանեալ ժամանակէն առաջ Եկեղեցին ստիպուի քարոզիչը թողուլ (ձգել ի պաշտօնէ), քուէատու անդամոց ոմանց ստորագրութեամբ՝ ընդդէմ քարոզչին ամբաստանագիր կը մատուցուի ծերակոյտի: Սա ևս երբ ամբաստանութիւնն իրաւացի գտնէ, առ այն քարոզչին ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ վայելուչ կերպիւ:

35. Քարոզիչն եթէ չզգաստանայ և կամ գանգատներն ըլլան ծանր և ըստոյգ, ծերակոյտն կը հրաւիրէ Եկեղեցւոյ ժողով, որոյ առժամեայ նախագահ մը կընտրէ, և որոյ կը ներկայացուին ամբաստանութիւնքն ընդդէմ քարոզչին, և անոր ուղղութեան համար եղած ջանքեր: Այս ամբաստանութիւնք գրաւոր կամ բերանացի և ամենայն յարգանօք կը հաղորդուին քարոզչին որ պատասխանէ:

36. Քարոզչին բերանացի կամ զրբաւոր պատասխանն ընդունելէ յետոյ՝ Եկեղեցւոյ ժողովի մէջ աղօթք կրկան խնդրելով Աստուծոյ Հոգւոյն առաջնորդութիւնը, ապա գաղտնի քուէարկութիւն կրկայ: Եթէ մեծամասնութիւնն անբասիր չհամարիր՝ քարոզիչը Թերևս ինքնին կը ճրաժարի, եթէ ոչ խնդիրը

կմատուցուի Երիցակոյտի :

37. Եթէ Եկեղեցի և քարոզիչ միանգամայն հաւանելով կը դիմեն առ Երիցակոյտ, ասոր որոշումն ընդունելի ըլլալու է երկաքանչիւր կողմանն ալ : Բայց եթէ միայն մէկ կողմի հաւանութիւնը կայ, միւս կողմն արտօնութիւն կունենայ բողոքել Սինոդի :

Գ. Երէց ձեռնադրել էւ կարգադրել ընել :

38. Եկեղեցի մը՝ քարոզիչ հրաւիրելու գործառնութենէ առաւել ևս լըրջութեամբ պարտի վարուիլ երբ զոր Հովութեան կը հրաւիրէ : Այս ընտրութիւնն ի պաշտօնէ կիմացունէ ձեռնադրելի անձին, որ երբ կը հաւանի, խնդիրն, ամենայն պարագայիւր կը մատուցուի Երիցակոյտի :

39. Երիցակոյտն ևս ձեռնադրութեան կարեւոր պարագայքը (Թէութիւնքը) եթէ յարմար գտնէ, իր սինոդէն կը խնդրէ որ այն անձի ձեռնադրութեան անօրէնութիւն ընէ : Ըստ այսմ ձեռնադրեալ պաշտօնեայն կըլլայ Երէց և Տեսուչ (Եպիսկոպոս) Եկեղեցւոյն : Ուսկից եթէ լուծել (տեղափոխել) պէտք ըլլայ, արժան է առաւել յարգական և լուրջ գործողութիւն, քան որ կըլլան քարոզիչ թողելու համար (34-37) :

40. Եթէ Երիցուն վրայ ի յայտ գան այնպիսի մոլութիւն և մոլորութիւն, որք անարժան կերեւին կարգին կամ սուրբ կոչմանը, յայնժամ կարգազուկ ընելու քննութիւն կըլլայ : Ուստի Եկեղեցին իր զիտցածները կիմացունէ Երիցակոյտի, որք, Թերեւս Սինոդի ուրիշ անդամոց հետ, կը քննեն Երիցուն ընդդէմ եղած ամբաստանութիւնքը : Եթէ իրաւացի գտնեն, զԵրէցն յուղղութիւն կը հրաւիրեն :

41. Եթէ Երէցը մնայ յանուղղութեան կամ ի վիճակի, զոր Երիցակոյտ բաւական կը համարի կարգէ զրկելու, իր համոզմունքը կը ներկայէ իր Սինոդին, որ եթէ այնպէս դատէ, զայն Երէց կարգէն զրկեալ, եւ հետեւապէս Եկեղեցւոյ հովութենէ լուծեալ կը հրատարակէ :

42. Ի մի քանի կաւնիքովի, Թէ բոլոր վարչական գործողութեանց մէջ՝ քրիստոնէական ոգի, Եկեղեցւոյ պատիւ և կարգին վայելչութիւն կը պահանջէ որ, ամբաստանեալ անդամի հետ պաշտօնական գործողութիւնը ըլլան վայելչուց զգուշութեամբ և «հեզութեան հոգով», (Գաղ, 2, 1) : Գանգատեալ ծերոց և սարկաւազաց հետ պետք է վարուիլ յարգանօք և պատուով, (Ա. Տիմ. Ե. 1) : Ամբաստանեալ քարոզչաց և Երիցանց հետ ևս՝ պէտք է վարուիլ նաեւ ծանրութեամբ և ակնածութեամբ, (Ա. Տիմ. Ե. 17—20) :

Այս կանոնաց նկատմամբ, դիտողութիւնք՝ դիտմունք և դատմունք եթէ նամական իմաց տրուին մեզ, ընդհանրականներուն հրապարակաւ և մասնաւոր րացատրութիւնքն իրենց ուղղեալ նամական մտադիր է պատասխանել յօղուածագիրն :

Զմիւռնիա

Ա. Մ. ԻԳՆԱՏՈՍԵԱՆ

Ինչպէս որ ծովուն յատակը ձգուած խարխալ մը նաւը հաստատուն կը բռնէ հողմոց և փոթորկաց մէջտեղ, այսպէս քրիստոնեային յոյսը հաստատ բռնելով նորա հոգին մեղաց ալիքներուն մէջտեղ՝ կը հասնի նա յաւիտենական եղերքը :

ԱԿԱՆՋԲ ԵՒ ԱՉԵՐ

Ո՞յք կը լըսեն գեղգեղն անոյշ սոխակին,
Երբ նա հիւսէ սիրոյ երգեր խնդագին:

— Փափկաբմբուկ մեր ականջք:

Ո՞յք կը տեսնեն դաշտեր սիրուն, մարգաւէտ,
Ուր ծրփծրփան հասկէ ցարեմոյ վէտ ի վէտ,

— Սիրածըսի մեր աչեր:

Ո՞յք կը լըսեն ջինջ վըսակին մոմունջն հեգ,
Մինչ ի բարձանց գահավիժի փրփրադէգ:

— Շուտալըսիկ մեր ականջք:

Ո՞յք կը տեսնեն լրակապոյտն այն կամար,
Ուր շողողան լուսոյ գունդեր անհամար,

— Սիրտենչիկ մեր աչեր:

Ո՞յք կը լըսեն մեղմ գեփիւռին շունչը զով,
Երբ կը սուրայ ծառոց մէջէ նագելով,

Սիրաբրթի մեր ականջք:

Ո՞յք կը տեսնեն բարձր լեռներ, ձորեր խոր՝
Նոցա կասարքն եւ անդունդներն անաւոր,
Շրջանալեաց մեր աչեր:

Ո՞յք կը լըսեն զուարթ սուրմուն սրբնգաց,
Եւ սուր շրոխնդն կառախմբոց սրբնգաց,
Հեռաճնին մեր ականջք:

Ո՞յք կը տեսնեն հեռազրուարն մի պարտէզ,
Ուր փայցահամալըսուղ շողջին դէզառ դէզ,
— Դեղեցկափայլ մեր աչեր:

Ո՞յք կը լըսեն խուպոս ձայներ խախնանաց,
Ուր գեղխուրեամբ վասնին խորսիկէ, նաւ
Եւ հաց,
Կիսաբաց, խուլ մեր ականջք:

Ո՞յք կը տեսնեն դաշտեր խոպան ամայի,
Ընդ որս արեգն ալոս շողիւ կը հայի,
— Տըմաւաղախ մեր աչեր:

Ո՞յք կը լըսեն անեղ մըռո՛ւնչն ծովուն,
Եւ խուլ գողումն իւր կոնակաց փերելուն,
— Բաց՝ սակայն խուլ՝ մեր ականջք:

Ո՞յք կը տեսնեն ներմակ սարերն ամպահերձ,
Որ ոչ կարեն ի փոքորկաց մընալ զերձ,

— Անբարբ յառող մեր աչեր:

Ո՞յք կը լըսեն Տըխուր բզգիւնն ցուրտ հողմոց,
Անհայր, անմայր, խեղճուկ որբոց ողբն ու
Կոծ,

— Բա՛ց եւ միշտ լըսող մեր ականջք:

Ո՞յք կը տեսնեն բնութիւնն անշուք, պաղկահար,
Եւ հէ՛ք ալուրն դէմքը գունաս ու նիհար,
— Արտասուաբոբ մեր աչեր:

Ո՞յք կը լըսեն Տըխուր վանգիւն զանգակին,
Եւ հեծեծանքն որբոց որ մերկ կը պառկին,
— Սու՛ր, վշտալից մեր ականջք:

Ո՞յք կը տեսնեն հիւրեր ցած, նեղ եւ անշուք,
Յորս նօթիներ հեղուն ալի արտասուք,
— Արտասուաբոբ մեր աչեր:

Ո՞յք կը լըսեն սովելոց լացն ու կոկան,
— Յուսահատ եւ յուզիչ աղմուկ մանկական՝
— Հեծով զեղուն մեր ականջք:

Ո՞յք կը տեսնեն երեսն երկնից միգամած,
Եւ մոլորեալն փայլիւք անգոր եւ կամաց:
— Արտասուաբոբ մեր աչեր:

Ո՞յք կը լըսեն մեր հարց, մարց, փեց եւ ել-
բարց
Վերջին ձայնը, հրաժեշտ, իօսքն անդարձ,
— Սիրակորոյս մեր ականջք:

Ո՞յք կը տեսնեն նոցա դէմքը մահասուներ,
Սառած մարմինն՝ յորմէ հոգին է բաժնուեր,
— Նուաղա՛ծ, կո՛յր մեր աչեր:

Ո՞յք կը լըսեն ձայնն սեւ հողին զրլորման,
Ի ծոցն այն լու՛ռ, մոռացման, սեւ՝ գե-
րեզման,
— Յուսախնդի՛ր մեր ականջք:

Ո՞յք կը տեսնեն, հու՛սկ, սեւազգեաց նոնեաց,
Տալ,
Յուրս վէմերն որք պահեն նոցա յիշատակ,
— Թա՛ց, կարմրած՝ մեր աչեր:

Սամսոն

ԱՐԱՄ

Գ Ե Ր Ե Զ Մ Ա Ն

Սկիզբ մը ունի մարդ, վախճան մը և մահ մը՝ երկու որոշ վիճակ մարմնայ։ Որորանն ու դագաղ կը սահմանեն իւր կեանք, և որպէս նախ քան զծնանիլն նա կը գոյանայ մայրական աշխարհի մէջ, նոյնպէս և յետ մահու կը գոյանայ, կամ այլով բանի։ Իւր տարերք կը լուծուին ի հող՝ որ է մայր՝ համայն բնու-
թեան։

Հողն է ուրեմն վերջին ստացուածք և գերեզմանն է նորա մարմնայ վերջին օթեանը և յաւիտեանական բնակարանը։ Արդարեւ ոչ որ կարող եղած է երբեք պրծիլ և ազատիլ իւր այս վերջին հանգստավայրէն։ Աշխարհի սկիզբէն մինչև ցարդ՝ միլիոնաւոր անձինք ամէն դասակարգէ կամու և յակամայս հանգուցած են իւրեանց գլուխներն հողէ բարձին, և նոյնպէս պիտի ընեն ցկատարած աշխարհի։ Գերեզման բիւրաւորներ կուլ տուած է՝ և սակայն դեռ յագեցած չէ։ Ովկէան մ'է նա լայնածաւալ, և մեռեալ զիակունք իբրեւ գետ սրննաց ի գուր կը ջանան լնուլ զնա ամէն կողմէ։ Գուր մի է նա խոր եւ անյատակ, իւր բերան բաց ու պատրաստ է կլլելու ամբողջ մարդկութիւնը։ Գերեզմանը մարդուն հետ սկիզբ առաւ և մարդուն հետ պիտի վերջանայ։ Աստուածային անյեղ-լի վճիռն՝ թէ «Հող էիր եւ անդրէն դարձցիս ի հող», անմիջական զործադրութեամբ մը հանդերձ ցարդ կը զործադրուի։

Ի հնումն՝ որպէս նոսե ցարդիս, առ հասարակ երկու կերպ ի զործ կածէին զմեռեալս աներեւութացնելու, այն է՝ այրել եւ թաղել, սակայն վերջինը շատ

աւելի հին և աւելի համուր լինել կ'երեւի։ Ի Սուրբ Գիրս կը տեղեկանանք թէ՝ Քեաթի որդիքը կ'առաջարկեն Աբրահամու որ ամենալաւ գերեզմանն ընտրէ վառն իւրայնոց, ուստի զիւրին է մակաբերել թէ Քրիստոսէ 25 վար առաջ գերեզմանի մէջ թաղելու սովորութիւն կար, եւ անշուշտ նոյն սովորութիւն կար աւելի կանխագոյն ժամանակաց մէջ։ Նախնեաց գերեզմաններն գետնափոր քարայրներ էին՝ որոց մէջ կը գետեղուէին կարգաւ մեռելոց զիակունք, իսկ այժմ ծանօթ է արդէն նոցա ձեւը՝ որ զրեթէ միևնոյնն է ամէն երկրի եւ ազգի մէջ։ Հաւանականաբար գերեզմանաց նախնական նըպատակն էր լոկ աներևութացնել զմեռեալս, սակայն հետզհետէ նոքա եղան յիշատակարանք և թանգարանք՝ պարունակելով յինքեմնս ոչ միայն փոշիք եւ մնացորդք ցուրտ զիակաց, այլ նոցա վարուց և բարուց պատմութիւնը, նոցա կենսագիրն ու նկարագիրը՝ եւ զրեթէ կենդանի պատկերն նոցա բովանդակ կենաց։ Այսպէս այլ եւ այլ ազգաց մէջ սկսան շինուիլ փառաւոր եւ հոյակապ շիրիմներ ըստ ճարտարապետութեան երկրին։ Նախնի Եգիպտացիք այնչափ յառաջացան այս մասին՝ որ հնարագործեցին բուրգերը՝ այն հոյակապ և վիթխարի շէնքերն իբր գերեզման իւրեանց թագաւորաց։ այժմ սոցա մէջ կը զրոնուին Եգիպտական թագաւորաց ոմանց մումիաներն և զնոսա ծանօթացնող զրութիւնք և արձանագրութիւնք։ Բըրգունք իւրեանց ճարտարարուեստ և հրաշակերտ շինուածոց համար՝ եօթն հրաշալեաց կարգէն կը համարուին։

Այսպէս ահաւասիկ ամէն ազգ ունեցած է և ունի իւր մեծամեծաց ու նշանաւոր անձանց յիշատակարանն եղող գեղեց-

կաշէն և մեծածախ շիրիմներն: Կարելի չէր անշուշտ ամէն անձի էութիւնն ու գործերը նշանակել գերեզմանաքարերու վրայ, քանզի ամէն աշխարհ եկող ու գացող անձ յիշատակի արժան գործ մը բրած կամ ունեցած չէ երբեք, սակայն ամէն մարդ գերեզման մը ունեցած է անշուշտ:

Արդ՝ մանկանացու բարեկամ, եկ, մի բանի վայրկեան այցելեմք ընդ քեզ մի գերեզմանատուն, այցելեմք իմ եւ բո վերջին հանգստավայրն՝ համօրէն մահկանացուաց վերջին բնակավայրն՝ ուր շրջինք ընդ մէջ գերեզմանաց ի միտ ածելով տխուր բայց կարեւոր եւ ստոյգ ճշմարտութիւններ: Անդ պիտի տեսնենք ամէն դասակարգի և աստիճանի անձինք, մեծ ու պզտիկ՝ հարուստ՝ աղքատ՝ զիտուն՝ տգէտ՝ իշխան ու ծառայ՝ ամենեքին անխտիր կը պառկին հողին մէջ՝ լուս և անձայն, անշարժ ու անզգայ: Անդ հարուստը այլ եւս չը պարծիր իւր հոյակապ պալատանց և շքեղ ապարանաց վրայ, այլ եւս չը փքանար իւր մեծածախ ու փառաւոր զգեստուց վրայ, այլ եւս չը տիրեր ու բռնանար աղքատին: Անդ խօսք ու լեզու չկայ, ձայն ու շշուկ զաղրած են խալստ, մշտաուն խաւար կը տիրէ ի գերեզմանի, և արեգական սուր ճառագայթներն չեն կարող թափանցել անդ: Դարձեալ՝ ի միտ ածեմք անդ այն մեծամեծ անձինք՝ որք դարեր առաջ զաշխարհ վայելեցին մեզ նման՝ և որք այժմ հողի վերմակին տակէն անբարբառ կ'աղաղակեն, «Ամենայն ինչ ընդունայն է»:

Աշխարհասէր բռնակալք՝ որք մարդկութեան երասանակը ի ձեռին ունէին, և որք կը տիրէին անիշխելի կամաց վերայ, աշխարհակալք՝ որք իւրեանց ա-

տենի ծանօթ աշխարհի տիրելէն յետոյ, կը փափաքէին նոր աշխարհներ եւս տեսնել ու յաղթել: Այլէքսանդր, Կիւրոս, Նաբոլէոն և այլք ամենեքին այժմ գերեզմանի խոր վիին մէջ ինկած են թաւալցոր:

Հանճարեղ զօրականք՝ որոց մտքերը դեկ ու կառավար էին անթիւ զօրաց, և որք գերագոյն էակաց նման հրաշալի գործեր կը գործէին, այժմ բոլորովին անշարժ և անկարող՝ գերեզմանին լուծեան մէջ կը հանգչին: Քանի՜ հարուստ և փառասէր անձինք իւրեանց ոսկեղէն սեանց յեցեալ կեանք կերպգէին, և ահա յանկարծ գերեզմանի անդունդը գտան զինքեանա, և հագիւ բարեսէր ձեռք մը գտնուեցաւ՝ որ ի յիշատակ իւրեանց մեծագումար զրամին՝ տապանաքար մը դնէ նոցա անկենդան դիակաց վերայ:

Քանի՜ տառապեալներ արտասուելից աչօք կ'անիծէին այս կենաց դառնութիւնները, և ահա գերեզմանն ընդունեց զնոսա իւր անյագ բերնին մէջ եւ կլկեց իսկոյն՝ վերջ տալով նոցա ցաւոց եւ վրշտաց:

Այո՛, բազում թշուառներ, բազում վշտացեալներ եւ յուսահատներ գերեզմանին մէջ առին իրենց վերջին շունչը և անդ հանգստացան:

Սակայն ա՜հ, միտքս կը շփոթի և կը յուզի՝ և կը վարանիմ գերեզմանը հանգստավայր կոչելու, երբ կը մտաբերեմ թէ գերեզմանի խոր և մթին զբոյն ներքեւ պառկած են քանի՜ մանկունք անմեղ և սիրուն, որոց քաղցր դէմքերը և հեզահամբոյր բնաւորութիւնք հրեշտակի կերպարան կուտային նոցա, եւ որոց կարմիր ու վարդագեղ այտերը այնքան սիրելի և հաճելի կընէին զնոսա: Ո՛րպիսի նրբամիտ պատանիք եւ գեղանի

օրիորդք՝ որոց մտքեր դեռ նոր բողբոջած էին, նոցա յուսալից կեանքը դեռ իւր գարնան մէջն էր, նոքա անմեղ զուարճութեանց պարտիզին մէջ այն ինչ կը խայտային, յանկարծ սե զագաղ մը նշմարեցին որ լսիկ առնելով գիրենք յանձնեց ցուրտ գերեզմանին:

Հուժկու և առոյգ երիտասարդք՝ որոց աչերէն հուր կը ժայթքէր, առիւծասիրտ դիւցազունք՝ որոց ոտից տրոփմունք գերկիր կը ցնցէին, գերեզմանը ո՛հ, քա՛նիներ կլլեց յայտարեաց:

Ուրեմն անգուժ է գերեզմանը, ո՛հ, այ՛ն, խիստ անգուժ, որ թոյլ չը տուաւ սոցա վայելէ զվայելս կենաց, զի երիտասարդութիւնը փափաքանաց և հաճոյից ճոխ վիճակն է մարդոյն, և երիտասարդ մը իւր այս վայելքներէն զրկել յանկարծ և տանիլ գնա մի մթին և լսին բնակարան, ո՛հ, ո՛րքան անգութութիւն...

Գերեզմանն արգիլեց այնպիսի երիտասարդաց կենաց յառաջընթացութիւնն՝ որք թերեւս ողջ մնալով յառաջանային ու հասանէին ի գագաթնակէտն զարգացման եւ օգտակարութեան, թերեւս աւելի մեծ հանճար մը փայլեցնէին՝ քան որ երբեք փայլած էր:

Ո՛ւր են նոքա, — այն անել Լաբլուրինժուր իսպառ կըլլեց զանոնք, և նոցա վայելքներն ու յոյսերն ի միասին թաղուեցան ընդ հողով: Որպէս զիշերային անբոց մէջ երազատեան ամբողջ աշխարհն կը շրջի, թագաւորաց և արքայազանց զահոյից վերայ կը բազմի, նախանձելի փառաց և վայելից հաճոյքներովն կ'ողողի, և երբ յանկարծ սոյն կարծեցեալ իրական բայց պատրական գեղիսութեանց և յաջողութեանց մէջ աչքը կը բանայ և կըստափի յանրջային հաճոյից, ահաւասիկ ինչ կը գտնէ, — ոչինչ

և ցնորք. սոյնպէս և այն վաղամեռիկ տարաբաղդներն յուսագիրկ և ձեռնունայն մտան ի գերեզման՝ ուր սոսկ ունայնութիւն՝ տխրութիւն և փրտութիւն կը տիրէ:

Բա՛ց, մթին գերեզման, տխրատեսիլ ամբարներդ, ի վեր հանէ՛ քո ծոցիդ մէջ պահուած թագուն հանճարներն: Բա՛ց քո խաւար բանտին դռները, և թող դուրս գան այն հանճարալից և տաղանդաւոր ուղեղներն՝ զոր արգիլեցիր յառաջանալէ, ծաղկելէ և պողաբերելէ: Ո՛ր գերեզման, քա՛նի տխուր յիշատակներ կը զարթուցանես ի միտս մեր, ո՛րքան դառն է զբեզ յիշելը, զբե՛զ՝ որ մարդկային գերագիւ արարածը քո մահատեսիլ վերամկովդ կը պատես և կը ծածկես իսպառ: Ո՛րքան դառն արտասուք թափեցան քո սեւ և տխուր հողերու վերայ, և ո՛րքան սրտանմիկ և աղէկէզ հառաչանքներ պայծեցան և զորեցան քո անյատակ վիճի մէջ:

Ո՛վ գերեզման, ի՛նչ արագութեամբ և փութով աշխարհի չորս կողմէն կը հաւաքես քո զոհերն. բնական եւ պատահական մահերը, պատերազմունք, տարափոխիկ ախտերն ու ժանտախտը՝ սոքա ամենեքին քո անխոնջ ծառաներն են, նոքա կը հաւաքեն՝ և դու ալ կուլ կուտաս: Զբեզ մտաբերէն իսկ մեզ մահկանացուացս սոսկում կ'ազդէ, այլ ո՛րքան աւելի կ'ահաբեկինք երբ զբեզ մեր ոտից ներքեւ լինելն կ'երեւակայեմք: Արդարեւ կը սոսկանք՝ երբ կը մոտենէր թէ Արարչին ամենընտիր ձեռակերտը կը քայքայի քիմիական այս գործարանին մէջ, նորա հրաշակերտ անդամներն մի ըստ միօջէ կը քակաին ու կը լուծուին եւ ընդ հուպ ամբողջ կազմուածքը ափ մը հող կը լինի. ահա

այս է մահկանացու եւ ապականացու
ամէն մարմնոյ վախճան, սակայն մար-
դուս անլուծանելի եւ անմահ մասը՝ հո-
գե՛ն երբ կ'արձակուի իւր կաւելէն ու
մարմնեղէն բանտէն, անմահութեան թե-
ւեր առած՝ կը թռչի վեր, կը սառառնի
նիւթական եւ մահկանացուաց աշխարհէն
բարձր՝ դէպի աննիւթ եւ հոգեղինաց բը-
նագաւառն, կը սլանայ անոր բան զասի-
ման տիեզրի եւ անհունութեան՝ ապրիլ
յաւիտեական եւ անվախճան կենօր:
Ուստի գերեզմանի մթութիւնը՝ տխրու-
թիւնն եւ փտութիւնը սարսափ ու ան-
թող չ'ազդէ մեզ, զի գերեզմանը մեր հո-
ղակերտ մարմնոյն բնակարանն ու վախ-
ճանն է, իսկ հոգւոյն համար՝ սա նա-
խադուռն է անմահութեան, կարսպետ
մի՛ նոր կենաց, կէտ մի խորհրդաւոր՝
սահման մի որոշ՝ ուր մահկանացուն կը
հազնի անմահութիւն, ուր մարմնոյն
կեանքը կը վերջանայ եւ հոգւոյն կեան-
քը կը սկսի, ի՛նչ զարմանալի եւ միան-
գամայն լաւագոյն փոփոխութիւն:

Քրիստոնէական կրօնը յարութեան
փառաւոր յոյսն ու յոյսը կը ծագէ գե-
րեզմանի անյուսութեան եւ աղջամղչին
մէջ: Մեր կրօնի Հեղինակը՝ Յուդայի
Առիւծը՝ Խաչեալն Յիսուս մօտաւ ի գե-
րեզման, սրբացուց զայն, փարատեց
վախ ու երկիւղ, յաղթեց մահուան ու
գերեզմանի՝ եւ յարութեան ու անմահու-
թեան փառաւոր եւ անժխտելի ճշմար-
տութիւն հանեց ի յոյս:

Արդ ո՞ր գերեզման, այլ եւս աներկիւղ
կրնանք ի միտ ածել զքեզ, կը մօտե-
նանք ի քեզ վշտով եւ ողբով, սակայն
յուսով եւ հաւատով կը յանձնենք մեր
սիրելեաց մարմիններն ի քեզ՝ մինչեւ
ծագի պայծառ եւ բերկրալի առաւօտն
յարութեան, եւ կանգնեալ առ եզերք բո

տխուր եւ մթին զբոյն՝ կը գոչենք ի ձայն
ցնծութեան, «Ո՛ւր է, ո՛վ գերեզման,
բու յաղթութիւնդ.»

Հանգուցեալ (*)

Քառ. բերդի ԳԱՐԳԻՆ Գ. ՊԷՇԿԷՕԹԻՒՐԵԱՆ

Ե Ր Գ Մ Ա Ն Կ Ա Ն Յ

Ո՛վ Տէր Յիսուս Քեզ բերուած
Փոքրիկներն ինչ յարգանքով
Օրհնեալ բազկացդ մօտ կանչած
Կօրհնես սիրով դու զանոնք:

Եւ որ բարի Հովիւ ես
Զմեզ զառնուկներ կոչելով
Ուսոյդ վերայ կը կրես
Դորովալից խնամով:

Ի նոս անոյշ դու յեկրէ
Երգերն իսկ մեր կրնդունիս
Երբ մեր յանկեղծ պարզ սրէ
Հնչեն ի Քո լսելիս:

Նաեւ ի իրաս յօրհնակ՝
Մանուկն ի Քո գիրկ առիւր
Լինել եղբայր գոհունակ
Խոնարհ եւ հեզ Քաղցր եւ ժիր:

Արդ զի՞ աղալէս պատուական
Եղած եմք Քո առաջի
Ո՞չ անհուն սէրդ է միայն,
Որով եմք Քեզ սիրելի:

Ո՛հ քէ ուրեմն ո՛վ Յիսուս,
Մանկութենէ մեր ցկեանս
Ընթանայինք ի Քո յոյս
Քոյդ լինելով յաւիտեանս:

Զի մինչ մոնկանց նմանով
Արեայութեանդ են ժառանգ,
Մեք եւս ցլեղն Քո շնորհօք
Պահեալ լիցուք Քո զանձ քանկ:

Օվանդ

Ա. Ե. ԱՐԲԱՆՍԵԱՆ

(*) Յօդուածողիւր զայս յօդուած գրելէ քիչ վերջ եւ
դեռ իր յօդուած ի լոյս չէլած ննչած է ի Տէր:

ՎԷՊ ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

Ի ԼԱՍԱՐԹԻՆԷ

Շարունակութիւնն 58-րդ 199

Արդ, մինչ կարդալու բաղձանքը այս-
չափ սրտածառներով կաւելնայ փոքրիկ-
եան մէջ, միւս կողմէ ալ միւսնայն համե-
մատութեամբ գրեւոր բաղձանքը և կա-
րողութիւնը կաւելնայ գրագէտներու
մէջ: Նախկին ժամանակաց մէկ մտաւեա-
ղրին տեղ հիմա հարիւրներով կան:

— Ի՞նչ պատճառաւ հարցոց մէն,
զարմացմամբ:

— Այն պատճառաւ որ, ըսի, դուք ձեր
եկեղանիկին ուղղեալ ոտանաւորներն եւ
ուրիշ շարադրութիւններն գրեցիք, վա-
սընդի դաւաւին գրագէտ մտաին մէջ տ-
ւելի խորհրդաւորութիւն, աւելի զգա-
ցում, աւելի կրթութիւն, աւելի փափաք
եւ աւելի հնարելու յարմարութիւն կայ՝
քան ասիէ դար մը առաջ: Յեղափոխու-
թիւնը մարդկութեան հոգին անմահ շատ
տեղերը հերկեց: Ինչ բան որ չէր բուռ-
ներ՝ կը բուռնի հիմա, ինչ բան որ չէր
տար պառւել՝ կուտայ հիմա: Գաղափար-
ներ ցանկեցան, անոնցմէ հանճարներ
բուսաւ:

Ասկէց զատ, որովհետեւ դասական
դաստիարակութիւնը յանձնափառ աւելցաւ,
տարուէ՝ տարի ուսմանքէն տաղանդի,
հանճարի և սփ աէր երիտասարդաց ըն-
տիր խումբեր ելան որոնք այս պարգեւ-
ներն ուրիշ բանի չեն կրնար գործածել,
այլ միայն ասոնցմով համբաւ, հարստու-
թիւն և փառք ստանալու: Երկու տաղա-
բէզ միայն ունին անոնք. հասարակաց
պաշտօններ կամ գրագիտութիւն, Օրա-
գիրներ, յօդուածներ, վկայատանութիւն-
ներ, բանաստեղծութիւններ եւ գրքեր
կը շինեն: Այսպէս համբաւի գրան առ-
ջեւ իրարու վրայ դիպուող գրագիտաց
անթիւ բազմութեան մարդ չ'կրնար որո-
շել թէ անոր մէջ ամէն տեսակի սրչափ
տաղանդներ կան, եւ թէ ինչպէս այս
դարը որուն համար ամայի կըլեն, ինչ-

պէս որ ըսած են բոլոր դարերու համար,
նոր հիւթերով՝ ուժով՝ նորոգութեամբ
և հանճարով լի է: Այսօր Գաղիոյ ու Եւ-
րոպիոյ մէջ ամէն առաւօտ այնպիսի աչ-
խատութիւնք և հանճարք կը թափուին
այն թուղթի կտորներուն վրայ, որոնք
երեկոյին սրճարաններու կամ գրադիտա-
կան դահլիճներու քարայտատակին վրայ կը
գտնուին սրչափ պէտք չէր գեղեցիկ
գիրք մը յօրինելու եւ մեծ գրագէտի մը
համբաւը կազմելու: Ես՝ որ քեզ հետ կը
խօսիմ՝ ամէն շաբաթ թղթաբերէն այն-
չափ քերթուածներ, այնչափ քաղաքական
տեղեկութիւններ կամ ընտանեկան փիլի-
սոփայութիւններ կընդունիմ որ խոշոր
հասարի մը էջերուն մէջ չը պիտի կըր-
նային սղմիլ: Մարդկային գլուխն ու սիր-
տը երկու այնպիսի գործունեայ և այն-
չափ մեծակազմ գործանոցներ են, որոց
չափ գուցէ երբեք մարդկութեան և ոչ
մէկ դարուն մ'ջ եղած չունին: Արդ,
բոլոր այս մտաւորական աշխատութիւնք
բնականապէս իրենց գործածութիւնն ալ
կը խնդրեն: Տակաւին գտած չեն, եւ
ահա ասոր համար յաճախ քաղաքը կը
յուզեն, կը խռովեն և պայթումով անոր
կ'սպառնան. բայց՝ պիտի գտնեն, վասնզի
ինչպէս որ եղանակաց նախախնամութիւն
մը կայ, նոյնպէս հանճարաց նախախնա-
մութիւն մ'ալ կայ. մի մտնաք տփ-
Աստուած հասկերէն աւելի բերան չ'բո-
տեղծեր ոչ ալ բերաններէն աւելի հասկ:
Նիւթական բնութեան մէջ ամէն բան ի-
րարու կը համապատասխանէ: Երբոր մեծ
պէտքի մը երեւան գալը կը տեսնէք,
փստահ եղիք թէ զայն լեցնելու համար
մեծ զօրութիւն մը երեւան գալը եւս
պիտի տեսնէք. և երբ մեծ զօրութեան
մը ծագիլը կը տեսնէք, ապահով եղիք
նաեւ թէ զայն գործածելու համար մեծ
պէտքի մը ծագիլն եւս պիտի տեսնէք:

Փողոփոքեան կարդալու ինքզինք կա-
րօտ զգալը հասկցուելուն պէս, փողո-
փոքեան համար յօրինուած գիրքերն ա-
մէն կերպով գրելու յարմար այս տա-
ղանդներու բազմութեանն օգտակար,
պատուաւոր և անարատ գործածութիւնը

պիտի տեսնուի: Ինչպէս որ քաղաքական իրաւունքներն իրենց բարձր արժանեացը պիտի հասնին ազատական, ընտրական, սահմանադրական հիմնադրութիւններով՝ նոյնպէս ալ մտքերն իրենց բարձր արժանեացը պիտի հասնին ժողովրդային դատարարութեամբ, կրթութեամբ, գըրադիտութեամբ:

— Ճշմարիտ է, ըսաւ Ռէն, առի չէի մտածեր: Յիշատի հիմա որ ամէն ոք կարգաւ գիտէ, ինչ պատճառաւ միայն սրահներու և համալսարաններու համար գիրքեր պիտի յօրինուին, միթէ քաղաքացի և գիւղօրէից ժողովուրդներն միւսէն աւելի մեծ հասարակութիւն մը չե՞ն. որովհետեւ կըսուի թէ գաւառին մէջ այսչափ միլիոն մէտի, արհեստաւոր, գործաւոր, սպասաւոր կանայք եւ տղայք կան:

— Այո, Ռէն, ապա տարակոյս չ'կայ պատասխանեցի, ժողովրդային գրականութեան թուականը մտեցած է և երբ ժողովրդային կըսեմ, միտքս կը հասկնաք. գրականութեանց ամենէն անարատը ու ամենէն սուրբը ըսել կուզեմ, վասնզի ես ժողովուրդ բնելով՝ կ'իմանամ Աստուծոյ, Աւետարանին և փրկութեայութեան գիտեցածը ու ոչ թէ Ռամկապետաց հասկացածը հետեւաբար մարդկութեան ամենէն բազմաթիւ և ամենէն կորեւոր մասը: Տաղ տարի չանցած եթէ նոր հաստատութիւններն զիրենք չորցնող և ամայի ընող խաւարումներ չունենան, ժողովրդային գրատուն մը, ժողովրդային գիտութիւն մը, ժողովրդային փրկութեայութիւն մը, բանաստեղծութիւն մը, պատմութիւն մը, վիպասանութիւններ, ամէն տարիճանի ժողովրդեան մտաց՝ սրտից՝ զրօտանաց և վիճակաց յարմար ընթերցարաններ պիտի ունենաք:

— Բայց այդ բանը ո՞վ պիտի բնէ մեզի, ըսաւ, ուրախութեամբ եւ անհաւատութեամբ խառն գէմքով մը:

— Ասի ձեզ ո՞վ պիտի բնէ, պատասխանեցի, գիտցողներուն՝ խորհողներուն՝ երգողներուն՝ գրողներուն ամենէն մեծերը: Ինչպէս որ դար մը առաջ պատիւ

մ'էր պաշտօնականները կրթել, մեծամեծաց խօսիլ, աշխարհիս այն ատենի միայն լուսաւորեալ կատարներուն հաճելի ըլլալ, նոյնպէս ալ պատիւ մը նաեւ առաքինութիւն մը պիտի ըլլայ տղաքը կըրթել, հասարակութեան խօսիլ, սարկեշտ ժողովրդեան հաճելի ըլլալ, ուր բարեոյն եւ գեղեցկին ճաշակը կրթութեամբ եւ ընթերցանութեամբ պիտի տարածուի: Փառքը ունինդրութեան արժանի եղածին պիտի դառնայ, ահա գործը: Առաջ վերն էր, յայնժամ վար պիտի իջնայ: Հանճարն ալ նոյնպէս միշտ իր բնութեամբը փառք գտած կողմը կը դառնայ: Այն ատեն փառքը՝ ձեր կանանց, ձեր տղայոց, ձեր ծերունեաց չըթանցը վրայ, ձեր խրճիթներուն, հիւղերուն, արհեստանոցներուն մէջ գրագէտի մը անունը պիտի ըլլայ: Ինչո՞ւ համար մարդ կուզէ կարգացուիլ: Երբեմն որպէսզի վրան սքանչանամք, բայց քիչ շատ անգամ սրպէս զի մեր գրածները կարդացողներն մեզ հասկնան, զգան և սիրեն: Արդ, բանաստեղծի մը համար աւելի քաղցր չէ՞ իր քերթութեանքը երեսուն քառասուն միլիոն մարդոց յիշողութեանը մէջ տեսնել, քան հինգ վեց հազար գըրատանց գեղի գարակներու մէջ: Գրագէտի մը համար աւելի քաղցր չէ՞ այս քառասուն միլիոն մարդոց ընտանիքէն, իրենց սեղանին վրայ, իրենց արհեստի սեղանին վրայ, իրենց արօրին վրայ, իրենց վաւարանին քովն ըլլալ, քան իրեն պէս քառասուն գրագէտներու համալսարանի մը մէջ տիպաւ մը ու թոշակ մ'ունենալ, կամ պաշտօնակալի հաշուատարին մէջ տնցնիլ: Դուք ձեր վրայ ինչպէս կը մըտածէք: Տեսնեմք ձեր խրճին հարցուցէք, ո՞րը աւելի կը սիրէք. ձեր քերթութեանքը միլիոն մը մանկանց բերնին մէջ տեսնել, որք իրենց աղօթքէն ետք կամ իրենց մարց ծնողացը տղեւ ձեր օտանաւորներն յարջօրջէն, թէ անոնք բանաստեղծութեան քանի մը սիրահարներու գարակներու վրայ գեղեցիկ թղթով արդուած և լաւ կազմուած տեսնել:

— Ո՛հ, աւելի լաւ կը համարիմ ման-

կանց և թշուառ մարդոց յիշողութիւնը գոչեց, Ռէն, զի կենդանի տաղաբութիւն մ'է այն :

— Եւ սիրող, աւելցուցէք, ըսի իրեն :

— Այո՛, գործին նպատակը միայն այս է, Տիկին, այնպէս չէ՞, պատասխանեց գէպի կնոջն զառնալով : Այն ամէն փառք՝ որ բարեկամութիւն չէ, չ'ըողողող հունձ մը և չ'առքցունող լոյս մ'է : Պարոնն իրաւունք ունի :

— Աւելի հեռուն երթալ և ժողովրդեան դրաճիտական ճշմարիտ ճաշակը եւ զգացումը այս ազնիւ օրիորդին սրտին մէջ շոշափել ուզեցի, որ ծառաներու մէջ ծնած էր եւ արհեստաւորներու մէջ կապէր :

— Ի՞նչ տեսակ, հարցուցի իրեն, օրիորդ Ռէն, կը կարծէք որ ըլլան ձեր վիճակի անձանց բարուց, զգացմանցն ու մտաց յարմար գործերը : Գիւղացուց, ծառայից, արհեստաւորաց, գործաւորաց իրենց կանանց, աղայոց վերջապէս կարգաւոր քիչ բան ունեցող և մինչեւ հիմա քիչ բան կարգացողներու համար ամենէն առաջ ի՞նչ լաւագոյն գրքեր չարադրելու են, եթէ աղոնց տաղանդը ունեցողներ կան :

— Ա՛հ, Պարոն ես ալ չեմ գիտեր, շատ դժուարին խնդիր մ'է այդ : Երբ մարդ ճաշակը գործածած չէ, գեռ չունի ճաշակ :

— Բայց վերջապէս, գուք ինքնին դատեցէք և ըսէք ինձ թէ՛ արդի վիճակնուդ կամ ձեզի տրուած գիրքերը գեռ չ'կարգացած ժամանակի վիճակնուդ մէջ՝ ձեր սիրտն ու հոգին ազդու կերպիւ հրապուրող եւ ձեր մտաց վրայ խորին ազաւորութիւն ունեցող գիրքը ո՞րն է : Միթէ միանգամայն կրօնական և մտաւորական փիլիսոփայութիւն մը, որ կարճ, վսեմ և արեգական ճառագայթներու պէս յստակ առակներով մարդկային իմաստութեան եւ մարդկային սեռի բանականութեանն ու խղճին մէջ դարուց ի դար կատարելագործեալ առաքինութեանց մեծ սկզբունքները կը ցուցնէ : մարդկան խորհրդածութեան Գրիստոնէական մը :

— Այո՛, ըսաւ Ռէն, եռանդալից դէմքով մը : Բայց առածները քիչ մը պաղ կու գան մեզ, պարոն, անոնք խորհրդածութեանց կտորներ են որ մարդ ձեռացը մէջ կը դարձնէ ու կը դարձնէ անոնց փայլիլը տեսելու համար : Բայց աղոնք անձեր չեն : Մեք միայն անձնաւորութեանց կը յարկմք, վստիկ մարդ կրնայ սիրել կամ տակ զանոնք, խորհրդածութիւնք ո՛չ կը սիրուին, ո՛չ ալ կատուին, մեռած են : Ուրիշ բան մը կայ որ աւելի աղեկ է :

— Գեղեցիկ տիեզերական պատմութիւն մը, ըսի իրեն, խիստ յստակ, համառօտ, որ ձեր աչաց առջեւ լաւ պարզէ սկիզբէն մինչեւ ցարդ մարդկային սեռի բոլոր մեծ գերդաստաններու մարդոց, ցեղերու, գաղափարներու, կրօնից, հարստութեանց արհեստից և կենաց յառաջադիմութիւնները և յետադիմութիւնները, մահերն ու վերածնութիւնները : Ասի յարմար կուգո՞յ ձեզ :

— Ո՛չ թէ ամենուն, պարոն, ասի քիչ մը կրթեալ երիտասարդաց և անցեալին հետաքրքիր ծերերու աղեկ կու գայ : Բայց ժողովուրդը, կիներ, աղջիկներ, աղաքներ, այդ գիրքը չեն կարդար : Այդ մեզմէ շատ հեռու է, մեզ չ'վերաբերիր : շոտուցիչ և մեր միտքը ընկզմալ հեղեղի մը նման աչաց առջեւէն կանցնի : մեզ համար աւելի աղեկ է մեր աստիճանին յարմար աւելի փոքր ազդուրէ մը քաղուած ասի մը ջուր : Ինչ որ մեծ է՝ մեծ է, բայց երկնից պէս է, չ'օթ է, ինչպէս կըսուի՝ միայն աստեղը հոն կը տեսնուին :

— Բայց բուն իսկ ժողովրդեան տանը, բարուցը, սովորութեանց, պաշտօնից, ընտանեաց գլխաւորութեանց, երջանկութեանց մէջէն քաղուած և անոր լեզուաւ գրուած, պարզ, ճշմարիտ նոյն ասեւն օգտակար պատմութիւններ : Ի՞ր դոյութեան շրջանի տեսակ մը հայելի՞ որուն մէջ բոլոր իւր ազնուութեամբն ու անբութեամբն ինքզինքը տեսնէ : սակայն, փոխան իր կոշտութիւններն ու մոլութիւններն անդրադարձնելու, տուեւել եւս բարի զգացումներն, աշխատու-

թիւններն, անձնութիւններն եւ առաքինութիւններն անդրադարձնէ, որպէս զի ինքն իրեն տալու յարկն ու իր բարոյական և դրաճիտական կատարելագործութեանը փափաքն աւելցնէ: Ասոր ինչ կըսես:

Շարունակելի

Թարգ.

ՄԻԶՐԱՆ ՔԻԻՐՔՃԱՆՆ

Յ Օ Ղ Ե Ր

Աստուած Երկնից ամբողջութիւնն է, սէրն ալ մարդոյ:

Սէրն 'ի հեռակայաց աստեղց տեսած ողջոյնն է:

Կան այնպիսի մեծամոլոյք ուր աղօթք, այնպիսի խոկմունք ուր Օրհնեղ եւ այնպիսի նայումք ուր Ուսանցալիք են:

Սիրեղէ՛ք, սաւառնեղէ՛ք...:

Եթէ քաւ ես՝ մեղքն էս, եթէ տունկ ես՝ զգայնիկ եթէ, մարդ ես՝ Սէ՛ր եղիր:

Երանութիւն, դրախտ եւ Երկին՝ սիրոյ հեղուկին մէջ լուծուած են. այդ հեղուկ կը բոխի Գողգոթայի ստորակէն:

Եթէ ճիւղեցեաց մէջ չը լինէին սէր եւ սիրողք, կը փայլէ՞ր աւեգ, կը շողկա՞ր լուսին, կը ժպտէ՞ր Աստիկ, կը նուագէ՞ր պլպուլ, կը դգչէր Բիւրակն, կը բուրէ՞ր վարդիկ, կը խայտաւ մանկիկ, կ'աղօթէր մայրիկ, կը գծէ՞ր նկարիչ, կը հիստէ՞ր բանասէղծ...:

Ինչ՞ հանելի երագ, ինչ՞ ինքնալիք զարթում:

Բնդէ՛ր մեր կեանք երագ է:

Երագի՛ մէջ կը գրեմ, երագի մէջ գիտակցութիւն...:

Կեկին գաղտնիք... կերակրեմք, այո՛, իցիւ՛ք բէ մեր զարթումն լինէր Յիսուսի գիրգ Բագկաց մէջ:

Սիրեմք, Յուսամք, միշտ՝ սիրեմք:

Սամսոն

ԱԻԵՏԻՍ Կ. ԿԻԼՊԷՆԿԵԱՆ

ՐՈՊԷՐԴ ՔՈԼԷՃ

Սոյն Քոլէճ, հաստատուեալ կայսերական բարձր իրաւաւոր, կազմակերպեալ է Եւրոպեան ու Ամերիկեան նոյն օրինակ հաստատութեանց նման, ունենալով նըշանուոր դաստառուաց կաճառ մը, որով կը կառավարուի. նաեւ ընտիր և յաջողակ ուսուցիչներ՝ Հայերէն, Պուլկարերէն, Գաղիերէն, Գերմաներէն, Յունարէն և Թրքերէն լեզուաց համար: Ունի դրասուն մը, իւր 8000 հատորներէ բաղկացեալ, Երկրաբանական, Հանքաբանական, Կենդանաբանական և Բուսաբանական հաւաքածոյներ, և Բնագիտական, Տարրաբանական, Բնախօսական և Աստղաբաշխական բազմաթիւ գործիքներ:

Որովհետեւ բնական գիտութիւնք մեծ կարեւորութիւն ստացած են զարգիս, նոր տնօրինութիւնք եղած են զայնս ուսանելու գիւրութիւններ ընծայելու համար, և սոյն ճիւղերու համար նոր դասախօս մը եւս կարգուած է:

Րոպէրդ Քոլէճի մէջ աւանդեալ դրական եւ գիտական ուսմանց լեզուն Անգլիերէնն է. սակայն իւրաքանչիւր ուսանող պարտաւորեալ է ուսանել իւր մայրենի լեզու և տահմային պատմութիւն, Հայերէն լեզուի, Գաղութեան և պատմութեան համար գծեալ է ուսման կատարեալ ընթացք մը որում պարտի հետեւիլ իւրաքանչիւր հայ ուսանող:

Հաստատութեան քարաշէն և հոյակապ շէնքերն կառուցեալ են ի Բուսիկի Հիսար, Վոսարի Եւրոպեան կողմն գրաւուող բերդերուն ետեւն բլրոյ մը վրայ, որոյ գիրքն Վոսարի ամրանց վրայ գեղեցկագոյնն եւ ամենէն առողջարարն համարեալ է:

Քոլէճի յառաջիկայ տարեշրջանը կը սկսի սեպտեմբեր 3-15ին: Մանրամասն տեղեկութեանց համար պէտք է գրիմել առ Տեսչութիւնն որ ի Բուսիկի Հիսար:

ԱՄՍԱՎԵՐՋ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ

Յուլիսի 18 էն մինչև 21րդ օրերն կէս օրէն առաջի ժամերն աշակերտաց քննութեանց նուիրելէ ետև 22րդ Ուրբաթ առուր կէս օրէն ետք Ամալերջի հանդէսն տեղի ունեցաւ դափնեօք, դրօշիւք, ձեռագործներով և գեղադրութեամբ ճոխ և ճաշակաւոր կերպով զարդարեալ մեծ սրահին մէջ: Հազիւ թէ զանգակն հնչեց երբ բոլոր սրահը արդէն դրաւուած էր երկսեւ և պատուաւոր հանդիսականաց բազմութենէ մը: Մինչեւ ժամը 3. հինգ աշակերտք յաջողութեամբ կատարեցին սոյնպիսի հանդիսից սովորական դէրն, այն է Հայ. Յոյն. Թուրք. Անգլ. և Գաղ. լեզուաւ տրամախօսութիւններ կատարել ձուռեր կարգաւ և երգեր երգել: Ապա սրահը մտան հինգ ընթացաւորքք, մէկ օրիորդ և չորս պատանիք, տնօրինին առաջնորդութեամբ, որք ընդունուեցան երգով և ծափահարութեամբ: Սոքա իրենց վերջին ձուռերն կարգաւէ ետև ընդունեցին տնօրէնէն իւրեանց վիպականներն որ նաև յորդորեց զայնս զոր ինչ ուսած են և դեռ պիտի ուսանին դործածել ի փառս Աստուծոյ, և յօգուտ հայրենեաց, Հեռգհեռէ խօսեցան Մ. Ստաւրոսեան, Պ. Առաքելեան, Ս. Կարապետեան, և Գ. Թանկերեան իֆէնափք: Վերջին յորդորն եւ խրատն խօսեցաւ Պատ. Ա. Մօմճեան որոյ ազօթիւք նաև հանդէսն աւարտեցաւ: Ապա յտանկոյս երգուեցաւ հետեւեալ երգն «Առ Վհհ. Կայսրն»

«Եկայք, օրհնենք Տէրն մեն Աստուած,
յկևուրն այս մեր ցնծութեան
Զի հայրենեաց է պարգեւած
Հզօր մի Կայսր և Սուլթան»

Կեցցէ յաւերժ

Կեցցէ Սուլթան Համիտ խան:

Եկայք, բերկրիմք, զի ընդ Նորին
Բարեխնամ հովանեաւ

Լոյսն տարածի, Դպրոցք ծաղկին

Եւ ոսկեղարն մեր հասաւ:

Կեցցէ ևայլն:

Եկայք, Մաղթեմք որ անասան

Պահէ Տէրն Գահն Օսմանեան,

Թող բարձրանայ և զօրանայ

Անդորր և խաղաղ մնայ:

Կեցցէ ևայլն:

Այս երգէն ետև հանդիսականք հաստատութեան ընդարձակ պարտէզի հաւաքուեցան ուր ընկերական հանդէս մը սկսաւ մինչև ցմուտն արեգական, հովանաւոր ծառաց տակ խումբ խումբ հաւաքեալ ըմպէին Ողիմպեան ձեռամբ զովացեալ շարականեր և զուարճանային:

Ի վերջոյ հասաւ ժամն բաժանման եւ շնորհակալութեամբ և մաղթանքներով հեռացան մեր բարեկամք թողլով 'ի նըշան իւրեանց սիրոյ և համակրութեան 309 զուրուշի գումար մը: Տէրը վարձահատոյց լինի և օրհնէ զայնս:

Պարտիմք գոհութեամբ յիշել որ մեր դեռահաս Մանկապարտէզ եւս զիւր դեր կատարեց սոյն հանդիսին մէջ և սմա փայլ մը առաւ: 15 երախայ ուսանողք երգեցին, խաղեր կատարեցին և իրենց լսկ երկու չարաթուց մէջ ուսածն ի տես բերին հանդիսականաց որք խիստ գոհ եղան:

Կընդունինք ի Մանկապարտէզ մեր 34ն մինչեւ 7 տարեկան մանկունք թէ ցերեկեայ և թէ գիշերթիթիկ, չափաւոր վըճարմամբ, որք կընդունուն ձրիապէս: Հաստատութեան 17րդ տարեշրջանը կսկսի Սեպտեմբեր 5ին, պիտի ընդունուն լսկ տասն որք ազջիւններ 10էն մինչեւ 15 տարեկան: Դիմել առ տնօրէնն:

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՅՈՒԼԻՍ ԱՍՄՈՑ

Պարտիպակէն Կ. Էքիպեան, Մ. Զէթէճեան, Օր. և Տ. Սաղէրեան, Օր. Փ. Սըլեան 5 տկան զրուշ: Սթավրաքի 5, Զմիւռնիոյէն Պատ. Դանիէլի ձեռամբ 30, Ս. Կարապետեան 2, Տիկ. Ֆան Մէլինճէն 119 կանգուն տղածոյ, Տէրէճեան մայր Սէօլէզ 20. Հաճի. Թ. Մարգարեան 108. Օր. Ազաւնի Երուանդեանի ձեռամբ 92. Ամալերջի հանդիսին առթիւ:

309. Ա. Բ. Կ. Պէքըր 'ի Մանհայմ 6, -
Շնորհակալութիւն ի սրտէս:

Տարին դէպ 'ի վախճան կընթանայ Նո-
քա որ այս հանգանակութեան դեռ չեն
մասնակցած թող հաճին չկորսնցնել այս
պատահու թիւն բարիք գործելոյ, մինչդեռ
ժամանակը ձեռքերինն է՝ զի գիշեր կու-
գայ յորժամ անհնար է գործել:

Պրոնտ

Գ. Պ.

Մ Ա Ն

ԱՐԺ. ՊԱՏ. ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԵՄԱԴՈՆԵԱՆԻ

Քարերեզու Աւետարանական Հա-
յոյ նախկին սիրեցեալ Հովին Արժ. Պատ. Մարտիրոս Շմաւոնեան, որ ժա-
մանակէ մը հետէ մայրաքաղաքս
կը գտնուէր իբր Լանկայի Աւետարա-
նական եկեղեցւոյ Հովիւը, այս Զորեք-
շարթի օր, Օգոստոս 10 (Ն. Տ.) յետ
միջօրէի երեկոյեան պահուն ժամը
1 լին ի Տէր հանգեալ քրիստոնէական
խաղաղ և երջանիկ մահուամբ:

Իւր մահը թէպէտ յանկարծական,
բայց իւր վերջին շունչը աւանդելէն
յառաջ իբր ժամ մը պահած ըլլալով
կատարելապէս իւր գիտակցութիւնը
և խօսելու կարողութիւնը զինքը չըր-
ջապատող բարեկամաց և պաշտօնա-
կից եղբայր մէջ՝ օրհնելով զամենքը,
սրտաբուզիս փառաբանութեամբք եւ
ջերմեռանդ աղօթիւք փակեց իւր
շրթունքը և սաւառնեցաւ այն «Ան-
եղծ, անարատ եւ անթառամ ժա-
ռանգութեան որ յերկինս պահեալ է
ամէն ճշմարիտ հուստացելոյ հա-
մար» Ա. Պետրոս, Ա. 4:

Հանգուցելոյն մարմինը փոխադ-
րուեցաւ Ուրբաթ առաւօտ Փէրի

գիւղի գերեզմանատան մատուռը,
որ կատարուեցաւ յուղարկաւորու-
թեան ախուր հանգէսը 'ի ներկա-
յութեան արանց և կանանց խումբ
բաղմութեան որք արտասուածոր ա-
չօք շրջապատած էին զայն, եւ կող-
բային զնա իբր հայր մը զոր կորուսին,
փութալով մատուցանել իւրեանց որ-
գիական վերջին յարգանքն ու սէրը:

Մինչ իւր անբասիր վարքը, պաշ-
տօնէական հաւատարմութիւնը և առ
իւր Մեծ Վարդապետն ունեցած գե-
րագոյն նուիրումը ու իր քաղցր բը-
նաւորութիւնը կը նկարագրուէին ի
գամբանականի անդ՝ կը նշմարուէր
որ բոլոր հանգիստականք իրենց դիմաց
արտայայտութեամբն և իրենց ար-
տասուօք՝ անբարբառ այլ անհերքելի
վկայութիւն մը կուտային խօսուած-
ներուն:

Հանգեալ ի Տէր Տէրոյն այս օրհ-
նեալ վկայն, իւր կենօք և իւր մահ-
ուամբ կանգնելով իբր ճշմարիտ վկայ
մեր աստուածային մեծ Վարդապե-
տին ու Նորա ՃՃՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ: Երկ-
նային միութարութիւն կը հայցեմք
ողբացելոյն Տիկնոջ, զաւակաց և
այն Հօտին որ կորոյս այնքան հաւա-
տարիմ և սիրեցեալ Հովիւ մը:

Անդ գիական գերեզմանատան մը
մէջ փոքրիկ աղու մը տապանաքա-
րին վրայ Հեռեւեալ խօսքը քանդակ-
ուած է: «Ո՞վ փրցուց այդ ծաղիկը»
դռնաց պարտիզպանը երբ վեր վար կը
քայլէր պարտիզին մէջ, իր ընկեր մը-
շակը պտտախանեց, «Իր Տէրը»
Պարտիզպանը լուռ կեցաւ հանգարտ:

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն

Անդգիւղ մէջ նոր ընտրութիւնք տարտեցան և արդիւնքը այն եղաւ որ Կլատաթոնեանք միայն 40 քուէի առաւելութեամբ յաղթանակեցին Պաշտօնապետական միւս մեծ կուսակցութեան վրայ։ Նորընտիր Սորհրդարանը առաջին անգամ գումարեցաւ ամսոյս 4ին (Ն. Տ.)

Կէս օրէն երկու ժամ վերջ թէ՛ Լորտերն եւ թէ՛ Երեսփոխանք գումարուած էին։ Նոյն պահուն Ուէսթմինսթրի շուրջը կը գտնուէր հոժ բազմութիւն մը որ կողմունէր ազատական կուսակցութեան պետերուն գալուստը։ Երբ Մ. Կլատաթոն կը հասնէր, բազմութիւնն այնպիսի խանդավառ աննկարագրելի ընդունելութիւն մ'ըրաւ որ օտարականութիւնը ասիպուեցաւ միջամտել և բազմութիւնը ետ մղել։

Ազատականաց պետը մինչ ժողովարանը կը մտնէր, ազատականք ջերմագին ընդունելութիւն ըրին, Իսլանտական Երեսփոխանք սուքի ելած իրենց զխորհրդերը կը ձօճէին ցնծագին։

Ատենապետական ընտրելին էր նախորդ ատենապետը Մ. Արթիւր Բիլ որ թէեւ պահպանողական կը համարուի, Բայց Մ. Կլատաթոնի աջակցութիւնը վայելելով վերստին ընտրուեցաւ երկու կուսակցութեանց միարան քուէով։

Թագուհւոյն գահաձառը խիստ կարճ լինելով, կըսէր միայն թէ օրէնագրական աշխատութիւնք վերջացած էին նախորդ Երեսփոխանութեան լուծումէն յառաջ և հարկ չէայ որ խորհրդարանը շարունակէ իւր նստաշրջանը։ Այսու յոյս կը յայտնէր թէ խորհրդարանը առաջին նստաշրջանին մէջ օրէնագրական օգտակար աշխատութիւններ ի կատար պիտի բերէ։

Գահաձառէն ետք, Ժողովն սկսաւ վիճարկանութիւնն Ուլերձէ վրայ։ Ատենաբանք ամանք խնդակցեցան Լորտ Սալըդ-պըրիի նախարարութեան՝ օրէնագրական ձամբում մէջ իր ձեռք բերած յաջողութեան համար, և հրաւէր կարգացին ընդգլխադիր կուսակցութեան որ քոյր կըլ-

ղայ ինքնօրինութեան խնդրոյն վրայ իրենց կարծիքը որոշ ըսեն։ Կլատաթոնեան փաստաթանն հակառաջարկ մը ներկայեց, որով կը յայտարարէր թէ նախարարութիւն մը Սորհրդարանին վստահութիւնը պէտք է վայելէ։ Արդ, այժմեան նախարարութիւնը չ'վայելէր այդ վստահութիւն, ուստի կը խնդրուի վեհ. Թագուհիէն որ Ժողովոյն վստահութիւնը վայելող մարդիկ կոչէ նախարարական պաշտօնի։

Մ. Կլատաթոն իւր կուսակցութեան ծրագրերն արդէն կարգադրած լինելով հետեւեալ կարգաւ պիտի ներկայացնէ երբ կարգը գայ։

Ա. Իսլանտական ինքնօրինութեան ծրագրերն։

Բ. Ընտրողական իրաւանց բարենորոգում. այն տրամադրութեամբ թէ անձնիւր ընտրող մէկ քուէ միայն ունենայ, մինչ ցարդ կալուածատեարք նոյնքան քուէներ ունին որքան կալուածներ՝ տարբեր չըջանակներու մէջ։

Գ. Երեսփոխանաց թոշակ կապել, որպէսզի աղքատ մարդիկ ալ երեսփոխան կարենան ընտրուիլ։

Դ. Ժառանգութեանց տուրքին վերաբնութիւնն, այնպէս որ հարուստ ժառանգութիւններէն մեծագոյն բաժին մը իյնայ Տէրութեան, որ զայն գործածէ յօգուտ հասարակաց։

Ե. Տուրք կալուածական հասոյթներուն վրայ։ Երկրորդ տարեկան նստաշրջանին մէջ, Սորհրդարանը պիտի զբաղի երկրագործ բանուորներու կամ մշակներու վիճակին բարւոյնման վերաբերեալ ծրագրերով։ Տրոյ բաշխման վրայ արմատական փոփոխումներ պիտի առաջարկուին։ Մեծ կալուածատեարք եւ գրամատեարք վրայ յօգուտ հասարակաց ծանր տուրքեր պիտի դրուին, որք անշուշտ զայրոյթ պիտի պատճառեն պահպանողականաց։

Կէս օրին ազատականք կը գումարուին առանձին եւ կը համաձայնին քուէարկուելիք անվտանգութեան բանաձեւին վրայ, որուն 310 ի դէմ 350 քուէով ընդունուին հեռագիրն հաղորդեց այսօր։

Ահաւատիկ այդ բանաձեւը .

«Երեսօխոսանական ժողովոյ կարծեաց համեմատ, կենսական է որ Թագուհիին կառավարութիւնը վայելէ երեսօխոսանական ժողովին և երկրին վստահութիւնը: Այս ժողովիս պարտականութիւնն է յարգանք հաղորդել Թագուհիին թէ իր արդի խորհրդականները չեն վայելեր խորհրդարանին վստահութիւնը»:

Երեսօխոսանական ժողովին տաեանը բացուեցաւ կէս օրէն երկու ժամ յետոյ: Բոլոր երեսօխոսանները ներկայ էին. ունկնդիրներու յատկացած տեղերը ամենքն ալ գրաւուած էին: Բազմութիւնը նմանը չտեսնուած կերպով հոծ էր: Նիստը սկսեցին երեք քառորդ վերջ ներս կը մտնէ կլատսթոն, շատ քաջատոյժ դէմքով: Ազատականք խանդավառ ընդունելութիւն ըրին իրենց պետին: Երբ նկատ խօսիլ ուղերձին տալիս, ատենարանեց արտաքայ կարգի ջինջ ու քաղցր ձայնով մը շարունակ մէկ ժամ մէկ քառորդ:

Եւ այսօր Լոնտոնէ հեռագիր մը ծանոց թէ Երեսօխ. ժողովոյ անվստահութեան քուէին վրայ Լորա Սալլարիի նախարարութիւնն հրաժարեցաւ, եւ թագուհւոյն հազորդուելով այս եղելութիւնն Մ. Կլատսթոն հրաւէր ընդունեց Նորին Վեհափառութենէն նոր նախարարութիւնը կազմելու:

— Նոր-Եսրքէ կը հեռագրուի Լոնտոնի լրագիրներու թէ, այս տարուան տաքերը շատ տարիներէ հետէ տեսնուած չէին ի Նոր-Եսրք, Շիքափօ, եւ ալ ամերիկեան կեդրոններու մէջ: Նախընթաց շարժումն ստուերի մէջ միջին ջերմութիւնն 100 աստիճանէն վեր էր, (իբր 38 աստիճան սանթիկրատ):

— Մարտի կողմն Անկերա կոչուած ցեղին շարժումը կը սաստկանայ և հեռագիր մը արդէն ծանոց թէ անոնց վրայ զրկուած բանակը պարտեալ ետ դարձած է: Այս միջոցին նոր յարձակում մը պիտի լինէր յիշեալ ցեղին վրայ, եւ Եւրոպեան լրագիրք հետաքրքրութեամբ կը դիտեն ներքին դէպքերու ելքն ի Մարտ: Արիկէի այս մասն կերեւի թէ սահմանեալ

է ամենէն աւելի զբաղեցնել եւրոպեան միտքն առաջիկայ քանի մը ամիսներու մէջ: Թանճերէն վերջին հեռագիրն ի Լոնտոն կըսէ թէ վերջին ճակատամարտին մէջ Մարտքեան զօրաց կորուստն եղած է աւելի քան 100 մեռեալ եւ վիրաւորեալ և 25 ձի սղանեալ: Հակառակ ցեղին կորուստք՝ իբր 50 անձինք միայն:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պէնկագիրի մէջ տիրող սովին առաջն առնելու համար, Կայս. կառավարութիւնըն հրամայած է Եւրոպեան նախարարութեան 10,000 գրիւ ցորէն գնելով յառաջիկայ շարժում Մախուսէի չոգենաւով մը Պէնկագիր զրկել: Միւսոյն ժամանակ կառավարական երկու պաշտօնատարներ պիտի զրկուին անդ, նախագիրն կացութիւնը քննելու եւ արմտեաց բաշխման հսկելու համար:

— Մ. Սթամպուլի, նախարարապետ Պուլիարիւյ, իւր կնիք հետ նախընթաց օր Վաւնայէն մայրաքաղաքը եկաւ եւ Պուլիարական գործակատար Մ. Տիմիթ-րովի առաջնորդութեամբ չոգենաւէն պուլիարական գործակալութեան ամառանոցն դնաց ի Պէօյլեքաէրէ:

— Համալգային Անկեւանոցի չէնքին կառուցման նուազուրդն այս օր օգոստոս 1 (Ն. Տ.) սկսելով պիտի աւարտի յառաջիկայ շարժութ օր որ է օգոստոս 8: Երկուշաբթի օրն եւս որ օգոստոս 10 վերջին գնոյն վրայ հինգ առ հարիւր զեղչով պիտի յանձնուի յանձնաւորներու:

— Վեհ. Սուլթանն՝ երկրագործական յառաջադիմութեան և իր ժողովրդեան բարգաւաճման համար ունեցած հայրական բարձր հոգածութեամբը՝ բարեհաճած է հրամայել որ արմտեաց լաւագոյն սերմերու զանազան տեսակներէն բերուելով՝ ձրիարար բաշխուին երկրագործներու, որպէսզի գործածեն վարուցանքի առեւն: Երկրագործական գրամատուներ միջոցներ ձեռք առած է արդէն, այդ սերմերը լաւ պայմանաց մէջ բաշխելու համար վարուցանքի եղանակէն առաջ, որպէսզի փորձը վճարական ըլլայ:

Տէր եւ Խմբագիր

Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԹԻԻՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՆՏԱՍԻԱՆ

Սուլթան Համամ փողոց, քիւ 14